

Riksväg 51

Från Kvarntorpsrondellen till Almbro

Arkeologisk utredning, etapp 1

Ekeby och Gällersta socknar
Kumla och Örebro kommuner
Örebro län
Närke

Jenny Holm, med bidrag av Mattias Johansson

Riksväg 51

Från Kvarntorpsrondellen till Almbro

Arkeologisk Utredning, etapp 1

Ekeby och Gällersta socknar
Kumla och Örebro kommuner
Örebro län
Närke

Jenny Holm, med bidrag av Mattias Johansson

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 57 20
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2016

Omslagsfoto: Överst Kvarntorpsrondellen i södra änden av utredningsområdet och därunder stenalvsbron, fornlämning Gällersta 23:1, i Almbro i norra änden av utredningsområdet. Foto: Jenny Holm.

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Publik Licens 4.0 (CC BY)
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

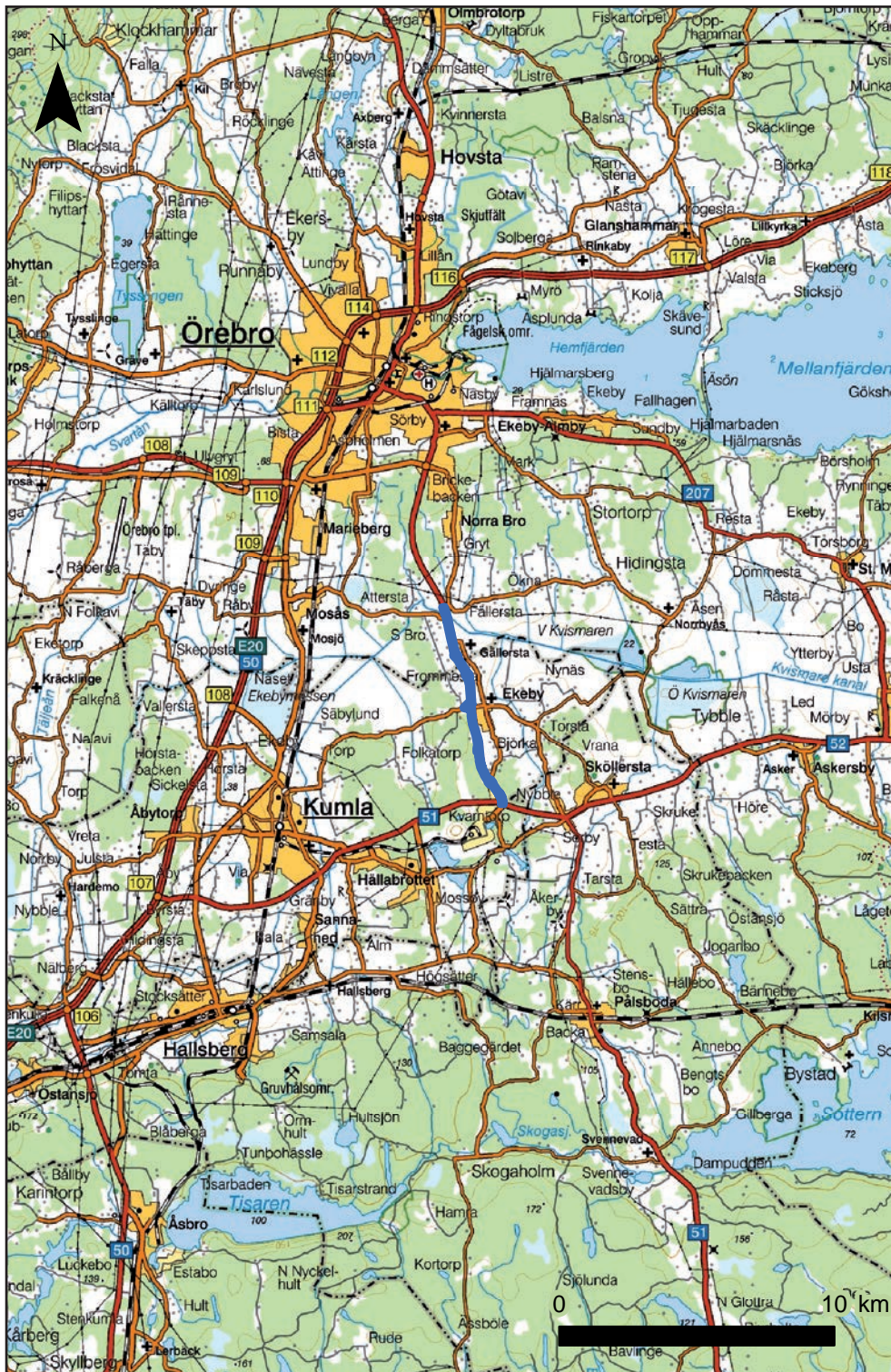
Lantmäteriets kartor omfattas inte av ovanstående licensiering.
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2012/02954.

ISBN: 978-91-7453-544-0

Tryck: Just Nu, Västerås 2016.

Innehåll

Sammanfattning	5
Metod och genomförande	7
Bakgrund	8
Rapportens uppläggning.....	8
Utredningsområdet.....	8
Strandförskjutning efter istiden.....	9
Kulturmiljö och fornlämningar.....	10
Undersökningsresultat.....	13
Objektstabell.....	13
Utredningsområdet från söder till norr.....	15
Utvärdering	21
Källor som studerats för utredningen.....	22
Kart- och arkivmaterial.....	22
Litteratur	23
Tekniska och administrativa uppgifter.....	25
Bilagor.....	26
Bilaga 1 - Kartor.....	26
Bilaga 2 - Objektsbeskrivningar	32
Bilaga 3 - Tabell över lösfunna fornsaker	46
Bilaga 4 - Berörda lämningar i Skog och Historia	48
Bilaga 5 - Kompletterande arkivstudier.....	49
Bilaga 6 - Äldsta belägg för berörda byar	53

Figur 1. Utdrag ur digitala Översiktskartan. Utredningsområdet längs riksväg 51 markerat med blå linje. Skala 1:200 000.

Sammanfattning

Vid den arkeologiska utredningen har 74 objekt identifierats. Det är till stor del bebyggelselämningar, lämningar efter odling och kommunikationslämningar från historisk tid. Möjligen kan någon av de fossila odlingslämningarna föras tillbaka till förhistorisk tid. De objekt som berör äldre, förhistorisk tid utgörs av topografiskt lämpliga boplatsslägen som behöver utredas vidare för att fastställa om där finns bevarade spår efter bosättning. Det finns starka indikationer, i form av lösfunna stenyxor och gravar, på att området varit bebott och att boplatser från äldsta tid kan förväntas.

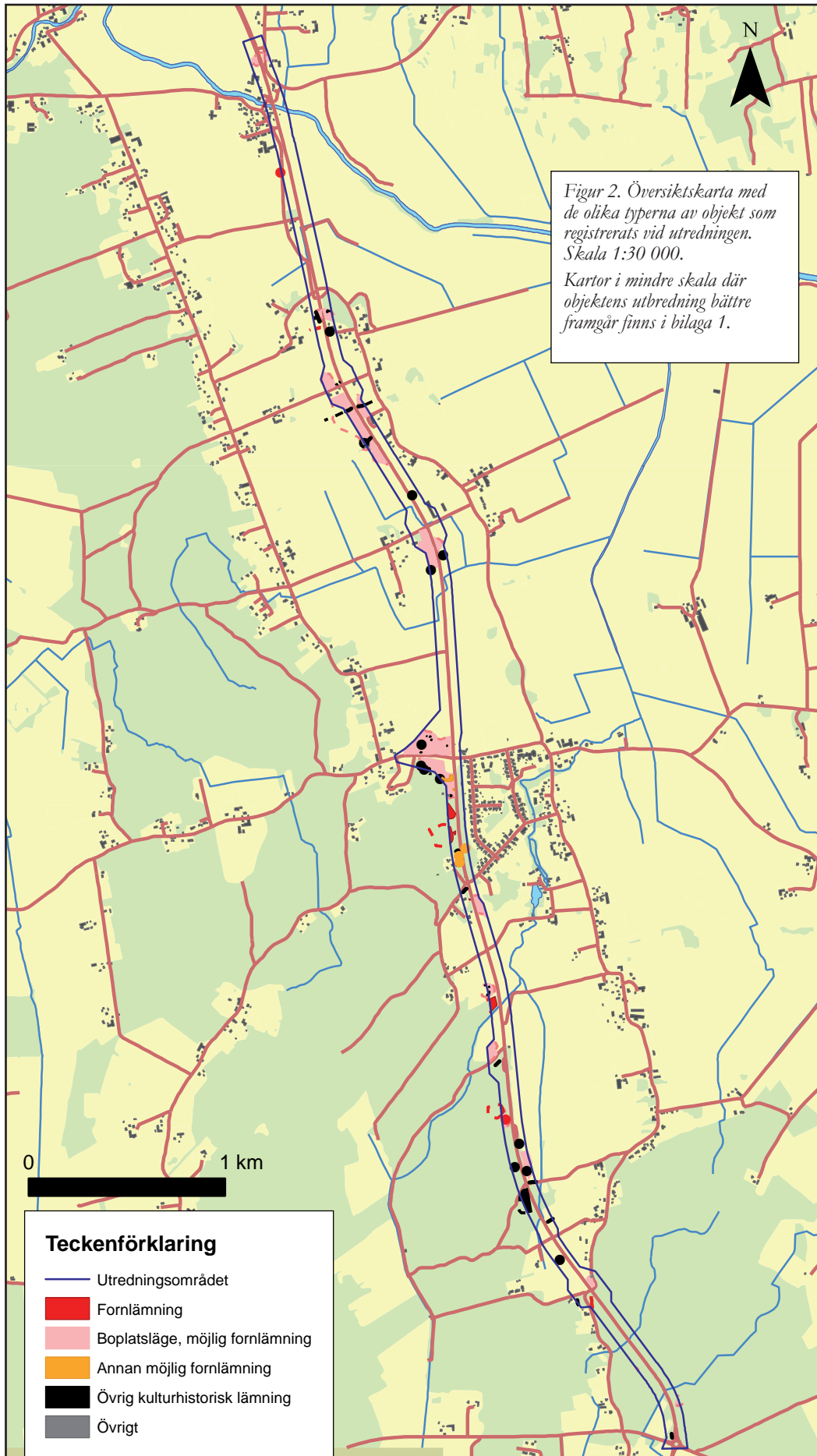
Fornlämningarna inom området utgörs främst av historiska lämningar som kan spåras i det äldre kart- och arkivmaterialet till tiden före 1850. Fornlämningarna är skyddade enligt lag och inga ingrepp får göras i dem utan länsstyrelsens tillstånd. De flesta övriga lämningarna från historisk tid sorterar under kategorin *övrig kulturhistorisk lämning*. De uppfyller inte fornlämningskriterierna och har därför inte samma lagskydd som fornlämningar, men kan ändå ha ett visst kulturhistoriskt värde.

Vid den här utredningen har en del mer oregelbundna ansamlingar av röjningssten tagits med bland objekten. Men eftersom dessa inte kan sägas vara några egentliga röjningsrösen har de, tillsammans med ett iögonfallande större stenblock, placerats i en egen kategori: *övrigt*. De utgör varken fornlämningar eller övriga kulturhistoriska lämningar, men kan möjligen misstas för sådana. De kommer inte att anmälas till FMIS.

De objekt som har oklar status, de lämpliga boplatsslägena och några av röjningsrösen, är *möjliga fornlämningar* till dess deras status kunnat fastställas genom utredningsgrävning.

Lämningstyp	Fornlämning	Möjlig fornlämning	Kulturhistorisk lämning	Övrigt	Summa:
Lägenhetsbebyggelse	2		1		3
Husgrund	1				1
Jordkällargrund			1		1
Boplatsläge		13			13
Fossil åker	3				3
Röjningsröse	1	5	25		31
Röjningssten				6	6
Hägnad			10		10
Färdväg	2		1		3
Milstolpe	1				1
Stenvalvsbro	1				1
Flyttblock				1	1
Summa:	11	18	38	7	74

Tabell 1. Sammanställning över de identifierade lämningstyperna och deras status.

Metod och genomförande

Inledningsvis har digitalt tillgängliga arkiv som Riksantikvarieämbetets fornminnesregister (FMIS, www.raa.se), Skog och historia-registret (www.skogsstyrelsen.se/skogensparlor), Tillväxten, Historiska museet (SMH, www.historiska.se) och Namnarkivet i Uppsala (NAU, www.sofi.se) studerats. Därutöver har Örebro läns museums arkiv (ÖLM) och Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA) besökts för att fånga upp äldre, ej digitaliserat, material. För att avgöra om några av de påträffade bebyggelse lämningarna utgör fornlämning eller inte har husförhörslängder i Riksarkivets digitala samling konsulterats. Äldre kartor har studerats via Lantmäteriets digitala karttjänst ”Historiska kartor” med Rikets allmänna kartverks arkiv, Lantmäteristyrelsens arkiv och Lantmäterimyndigheternas arkiv. Från Sveriges geologiska undersökning, SGU, har jordartskarta och strandförskjutningskartor hämtats.

Hela utredningsområdet om cirka 70 hektar har besiktigats, varvid sedan tidigare kända lämningar och indikationer från kart- och arkivstudierna har kontrollerats särskilt. Möjliga lägen för boplatser som ej har synliga lämningar ovan jord har bedömts utifrån topografi, jordmån och tidigare havs- eller fornsjöstränder.

Identifierade forn- och kulturlämningar, liksom möjliga boplatslägen, har mätts in med GPS och dokumenterats genom fotografering och beskrivning. Beskrivning och dokumentation av påträffade lämningar har gjorts enligt FMIS-praxis.

Bakgrund

Stiftelsen Kulturmiljövård har gjort en arkeologisk utredning, steg 1, längs riksväg 51 sydöst om Örebro. Utredningen berörde delsträckan mellan Kvarntorpskorset i söder och Almbro i norr (se figur 2), och har gjorts inför arbetet med projektering av breddning av befintlig väg. Arbetet omfattade kart- och arkivstudier, samt fältinventering. Utredningen har gjorts på uppdrag av Trafikverket, och efter beslut av Länsstyrelsen.

Syftet med den arkeologiska utredningen är att klargöra i vilken utsträckning som fornlämningar finns inom utredningsområdet och därigenom tjäna som en del av planeringsunderlaget för Länsstyrelsen, Trafikverket, Norconsult AB och Loxia AB.

Rapportens uppläggning

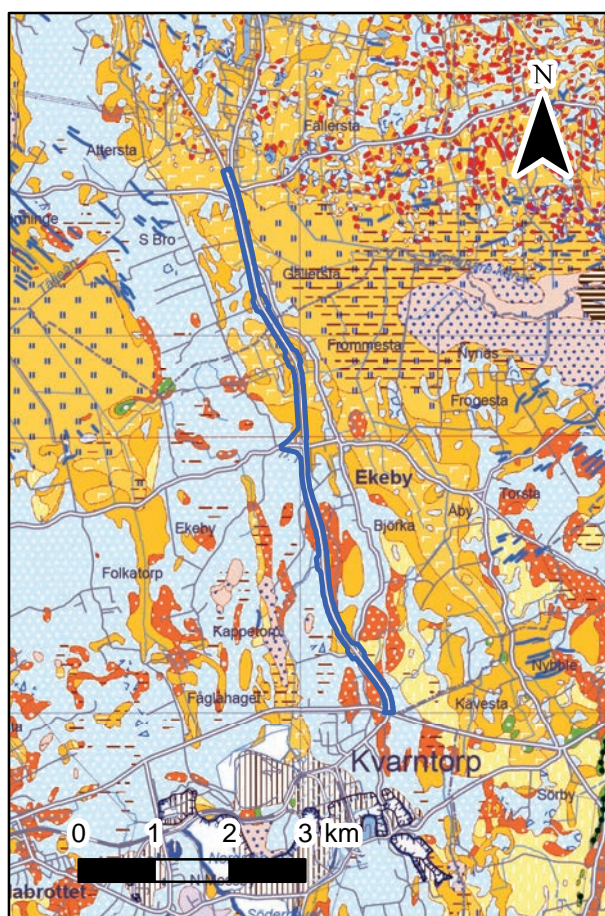
Rapporten har flera delar. Efter den inledande sammanfattningen av resultaten kommer först en övergripande beskrivning av utredningsområdet, en sammanfattning av kulturlandskapet och av förutsättningarna för utredningen. Därefter presenteras de objekt som identifierats vid utredningen i tabellform och översiktligt i löpande text, tillsammans med en beskrivning av utredningsområdet från söder till norr. Bilaga 1 innehåller kartor med samtliga objekt och i bilaga 2 beskrivs de enskilda objekten mer i detalj.

Då rapporten är en sammanställning av uppgifter från flera olika arkiv, databaser och samlingar förekommer en rad olika benämningar som refererar till dessa, ofta en förkortning i kombination med ett nummer. Till exempel så kan en stenya på Historiska museet i Stockholm benämnas SHM 13927, det vill säga Statens Historiska

Museer och fyndets inventarienummer 13927. Örebro läns museum förkortas ÖLM. Andra förkortningar är SoH som står för projektet Skog och Historia som bedrivits av Skogsstyrelsen och FMIS som står för Riksantikvarieämbetets digitala fornminnesregister. De lämningar som finns registrerade i fornminnesregistret, oberoende om de är egentliga fornlämningar eller någon annan form av kulturlämning, är sorterade efter socken och benämns med sockennamn och löpnummer, som till exempel Gällersta 16:1. De kulturhistoriskt intressanta iakttagelser som gjorts vid utredningen och som har en direkt geografisk koppling till utredningsområdet har fått en egen identitet, ett objektsnummer. Alla andra benämningar fungerar som referenser till dessa och i beskrivningen av närområdet.

Utredningsområdet

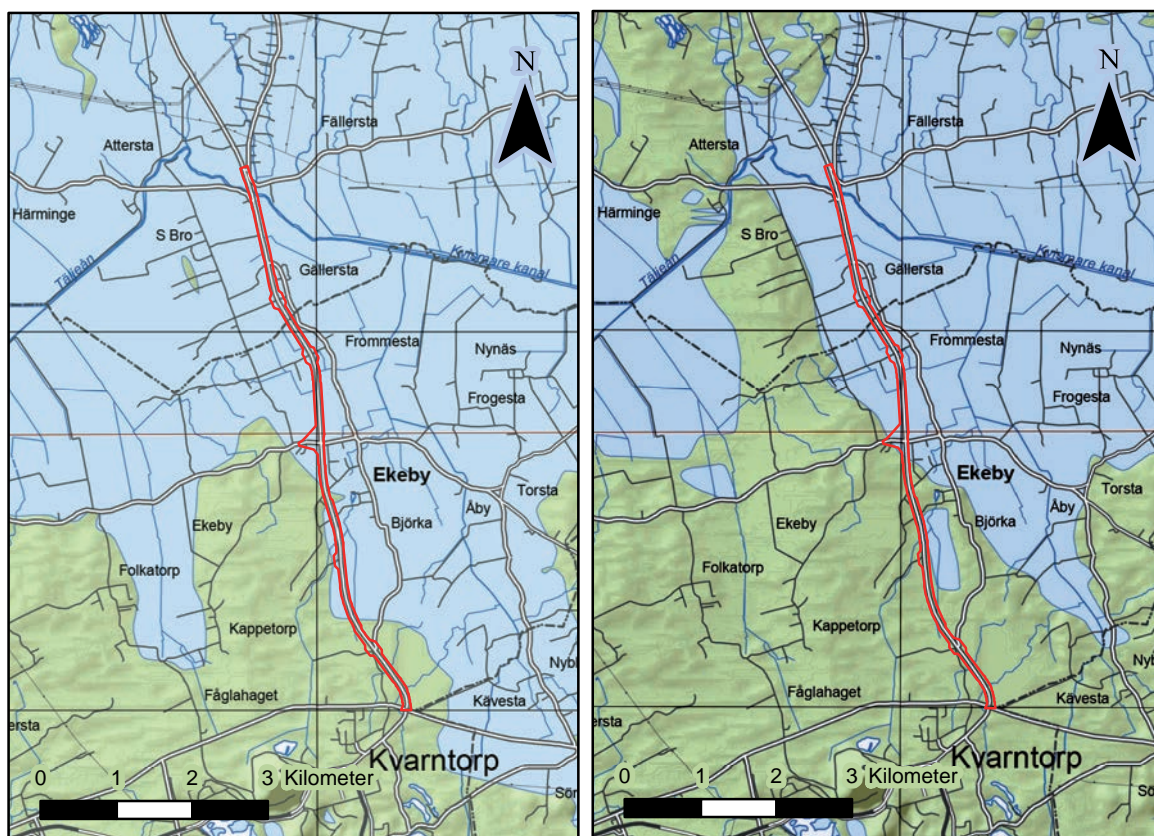
Utredningsområdet är 70 hektar stort och omfattar en korridor om 40 meter på vardera sidan av riksväg 51, något bredare vid till exempel korsande vägar. Området har i sin helhet en ganska flack terräng med de högsta nivåerna i söder och de lägsta intill Täljeån i norr. Ett par mer markerade nivåförändringar finns vid Ekeby och vid Gällersta by, där det i båda fallen är lägre åt norr och högre terräng åt söder. I söder, upp till Ekeby, är det till stor del skogsmark och riksväg 51 löper längs västra sidan av en ganska diffus höjd. Norr om Ekeby går vägen ut i fullåkersbyggd och ligger här mitt i den dalsänka som bildas mellan den höjdrygg som gamla vägen går på i öster och det höjdparti som ligger mellan Mosjöbotten i väster och bebyggelsen runt riksvägen. Vid Gällersta by skär vägen genom en höjdrygg och kommer ner på riktigt låglänt mark, för att efter Täljeån åter komma upp på något lite högre mark. Jordmånen utgörs till största delen av morän, men i södra delen förekommer partier med sand.

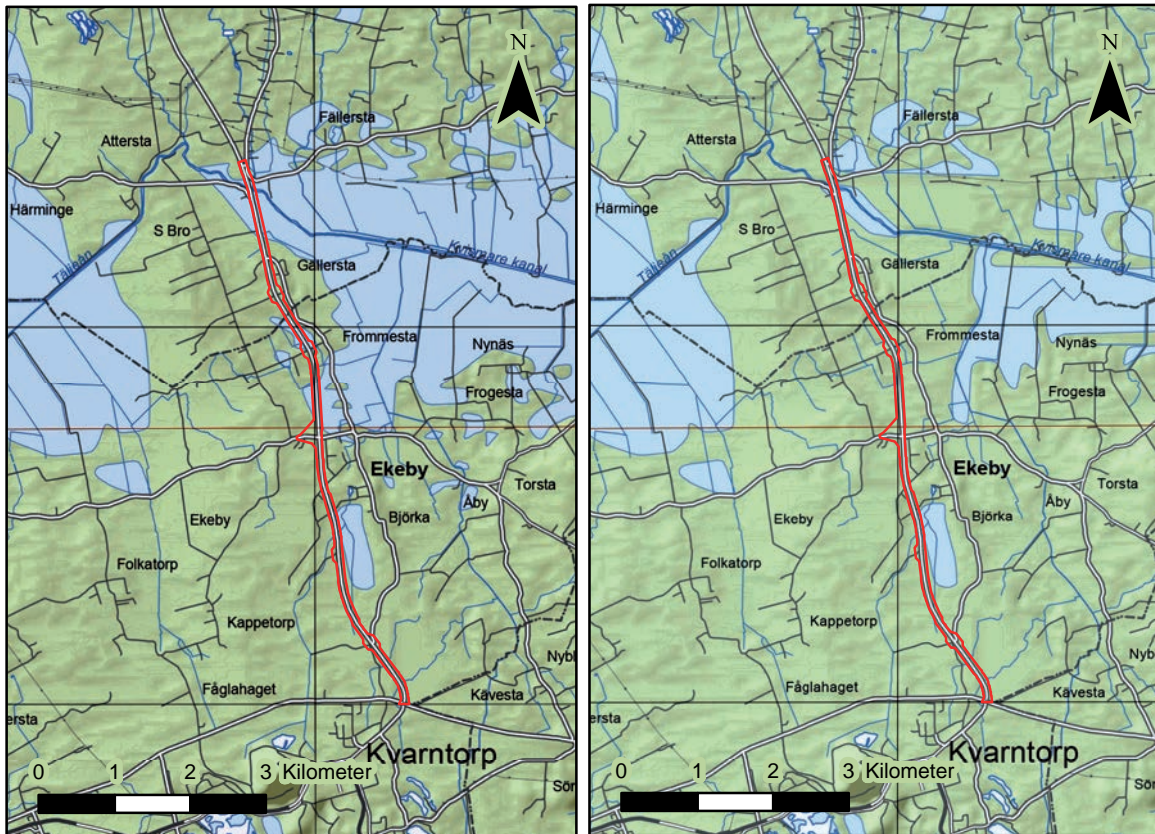
Figur 3. Utredningsområdet mot jordartskartan från SGU.
Skala 1:100 000.

Strandförskjutningen efter istiden

Efter att inlandsisen dragit sig tillbaka från trakten kring Ekeby och Gällersta för drygt 11 000 år sedan var hela området täckt av vatten. För mellan 7000 och 8000 år sedan, under slutfasen av den äldre stenåldern - mesolitikum, reser sig de sydligaste delarna av utredningsområdet över havsytan (figur 4). Det är då ett åt norr, från fastlandet i söder, utskjutande kustparti. Riksväg 51 följer den östra sidan av denna halvö. Längre norrut, ungefär vid Adolfsberg och Glomman i södra delen av Örebro, fanns då en rad större öar. Västerut fanns vida och grunda vikar och österut låg öppet hav. Vid övergången till yngre stenålder - neolitikum, för cirka 6000 år sedan, löpte kustlinjen från sydsydöst mot nordnordväst och korsade dagens riksväg 51 ungefär vid Ekeby by. Helt intill riksvägen, vid Björka, ska det då ha bildats en mindre sjö som sedan finns kvar upp genom förhistorien. Fastlandet i söder har vuxit ihop med öarna i norr och Mosjön har bildats i väster. I öster är fortfarande öppet hav. Vid mitten av yngre stenåldern, under mellanneolitikum för cirka 5000 år sedan, blev sunden mellan öarna ut mot öppet hav i öster allt trängre (figur 5). Den norra delen av utredningsområdet berör den dåtida kusten, med en vik längst i norr och en vid Ekeby, medan den södra delen ligger en bit från stranden. Väster om Frommesta by har det under en kortare period funnits en liten sjö. Strandförskjutningen fortskrider och under slutet av stenåldern, under senneolitikum för cirka 4000 år sedan, börjar landskapet se ut som det gjort i historisk tid. Hjälmaran snörs av från havet och sjöarna östra och Västra Kvismaren bildas. Ett par mindre sjöar ska ha funnits intill Täljeån vid Almbro. De grunda sjöarna, Mosjön och Kvismaresjöarna, har med sina årliga översvämningar och därmed rika slätter- och betesmarker, varit av stor betydelse för välbefindandet i området – fram till Hjälmaresänkningen och utdikningen av Kvismaren under 1800-talet.

Figur 4. Förhållandet mellan land och hav under mesolitikum och tidigneolitikum. Situationen för 7000 år sedan till vänster och för 6000 år sedan till höger. Utredningsområdet är markerat med rött. Strandförskjutningskarta från SGU. Skala 1: 100 000.

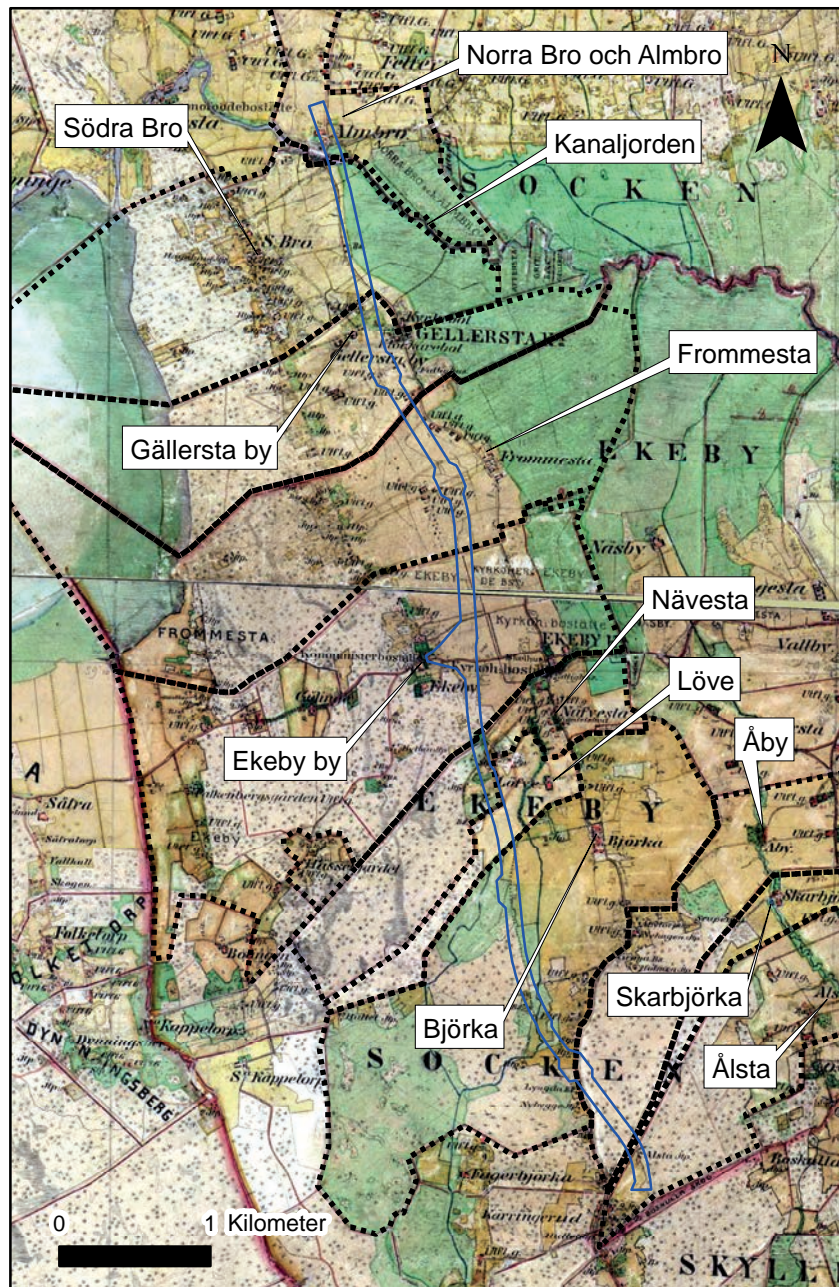

Figur 5. Förhållandet mellan land och hav under mellan- och senneolitikum. Situationen för 5000 år sedan till vänster och för 4000 år sedan till höger. Utredningsområdet markerat med rött. Strandförskjutningskarta från SGU. Skala 1: 100 000.

Kulturmiljö och fornlämningar

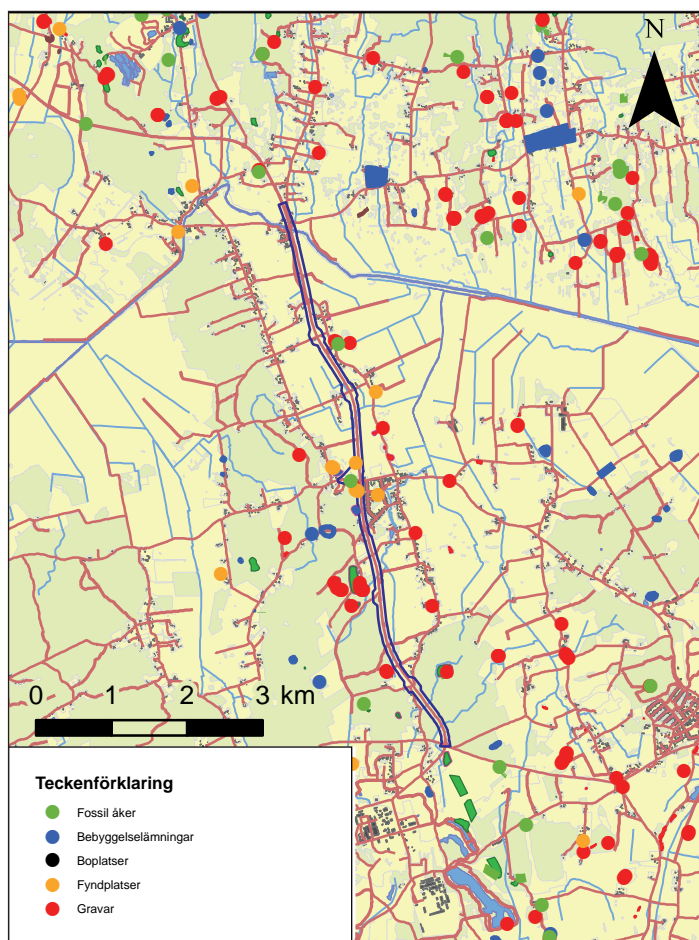
Utredningsområdet berör mark under elva byar och en fräsegård som alla finns belagda från medeltiden eller som senast 1550-talet. Byarnas mark ligger genomgående utsträckta i öst-västlig riktning och får på så sätt del av både skog, åkermark och bete (figur 6). Fastigheternas omfattning är i stort sett densamma på de äldsta kartorna från 1700-talet och på den ekonomiska kartan från 1950-talet. Dagens fastighetsbeteckningar däremot rör till det kulturhistoriska sammanhanget. Utöver de ursprungliga byarna påvisar den häradsekonomiska kartan från mitten av 1800-talet en stor mängd torp och backstugor i området. Byarna finns kvar, även om en del gårdar flyttats i samband med det laga skiftet under 1800-talet. För de mindre enheterna, torpen, kan det se lite olika ut. Några finns kvar, andra har ersatts av yngre bebyggelse, och andra i sin tur har försvunnit och dessa kan idag förekomma som bebyggelselämningar med husgrunder och murar. I nära anslutning till byarna och torpen finns förstas odlingsmarken. Fossil åker, ofta i form av röjningsröseområden, i vad som idag är skog är ganska vanligt förekommande i Närke i allmänhet. Röjningsröseområden förekommer i anslutning till den södra delen av den aktuella vägsträckan och flera ytor med fossil åker har identifierats längs den planerade nydragningen av riksväg 51 söderut från Kvarntorpskorset (figur 7). I de fall liknande lämningar har undersökts arkeologiskt har det visat sig att de omfattar flera tidshorisonter, från äldre järnålder och inte sällan fram till 1700-tal.

De sedan tidigare kända förhistoriska boplatser som finns i närområdet är främst från stenåldern, bl.a. boplatserna runt Bondsätter i nordväst och Högtorpsboplatsen på golfbanan sydväst om Kvarntorp. Boplatser från järnåldern har undersökts vid byggena av Torsjöterminalen, Södra Lindhult och Södra Tvärleden i nordväst och i samband med dragning av vattenledning vid Fallersta en knapp kilometer öster om utredningsområdets norra ände. Det är högst sannolikt att många fler boplatser funnits i området. Gravar och gravfält finns främst längs den gamla vägen, som huvudsakligen följer höjdsträckan

Figur 6. De historiska byar, över vars mark riksväg 51 går, mot den häradsekonomiska kartan från år 1864-67, bladen Kumla och Mosås. Den här bebyggelsen är som yngst från medeltiden och kopplar bakåt mot förhistorien. Byarna är viktiga för förståelsen av kulturlandskapets utveckling och är också en nödvändig nyckel till den information som finns i arkiven. Skala 1:50 000.

öster om nuvarande riksväg 51. Enstaka gravar finns också i anslutning till områden med fossil åker i södra delen av utredningsområdet. Både gravar och odlingslämningar indikerar förekomst av bosättning från i första hand järnåldern. Det finns dessutom gott om stenyxor av olika typ som hittats på mark som hör till de byar som berörs av utredningen. Det är mer sällan som platsen där dessa yxor hittats går att identifiera närmare. De åtföljs ibland av kommentarer som "hittad intill ett större stenblock" eller "funnen på två fots djup som platsen där dessa yxor hittats går att identifiera närmare". Större delen av de yxfynd som är aktuella här är olika modeller som kan föras till den yngre stenåldern, neolitikum. Någon enstaka kan antas vara äldre, från mesolitikum. Utmärker sig gör förstås depåfyndet av fem mycket stora och välgjorda flintyxor som hittades i Södra Bro på 1800-talet. De så kallade lösfunna yxorna finns listade i bilaga 3. Från senare perioder är fynden färre. Det finns en yxa av brons, från bronsåldern och förmodligen ceremoniell, från Frommesta, och några mynt av förmodat ganska sent datum. Nämnas kan också den vikingatida silverskatt, 146 mynt och delar av en eller ett par dräktnålar, som hittas vid Herminge strax nordväst om utredningsområdet. Sammantaget visar detta att området varit bebott sedan det reste sig ur havet och att bygden framstår som relativt rik och tätbefolkad.

Figur 7. Ett urval av de lämningstyper som finns registrerade i Riksanantikvarieämbetets fornminnesregister, FMIS, i närområdet kring riksväg 51. Skala 1:100 000.

Undersökningresultat

Objektstabell

Objekt / fornlämning	Typ	Status	Åtgärdsförslag
1	Röjningssten	Övrig	
2	Boplatsläge	Möjlig fornlämning	Utredningsgrävning
3	Boplatsläge	Möjlig fornlämning	Utredningsgrävning
4	Färdväg	Fornlämning	Förundersökning
5	Färdväg	Övrig kulturhistorisk lämning	
6	Boplatsläge	Möjlig fornlämning	Utredningsgrävning
7	Röjningssten	Övrig	
8	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning	
9	Hägnad	Övrig kulturhistorisk lämning	
10	Lägenhetsbebyggelse	Övrig kulturhistorisk lämning	
11	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning	
12	Hägnad	Övrig kulturhistorisk lämning	
13	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning	
14	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning	
15	Boplatsläge	Möjlig fornlämning	Utredningsgrävning
16	Boplatsläge	Möjlig fornlämning	Utredningsgrävning
17	Lägenhetsbebyggelse	Fornlämning	Förundersökning
18	Röjningsröse	Fornlämning	Förundersökning
19	Hägnad	Övrig kulturhistorisk lämning	
20	Boplatsläge	Möjlig fornlämning	Utredningsgrävning
21	Flyttblock	Övrig	
22	Fossil åker	Fornlämning	Förundersökning
23	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning	
24	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning	
25	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning	
26	Boplatsläge	Möjlig fornlämning	Utredningsgrävning
27	Boplatsläge, samt plats för torp	Möjlig fornlämning	Utredningsgrävning
28	Husgrund	Fornlämning	Förundersökning
29	Hägnad	Övrig kulturhistorisk lämning	
30	Hägnad	Övrig kulturhistorisk lämning	
31	Röjningsröse	Möjlig fornlämning	Utredningsgrävning
32	Röjningsröse	Möjlig fornlämning	Utredningsgrävning
33	Hägnad	Övrig kulturhistorisk lämning	
34 / Ekeby 40:1	Lägenhetsbebyggelse	Fornlämning	Förundersökning
35	Fossil åker	Fornlämning	Förundersökning
36	Område med fossil åker	Fornlämning	Förundersökning
37	Röjningsröse	Möjlig fornlämning	Utredningsgrävning
38	Röjningssten	Övrig	
39 / Ekeby 30:1-4	Boplatsläge, uppgift om borttagna gravar	Möjlig fornlämning	Utredningsgrävning
40	Röjningssten	Övrig	
41	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning	

Objekt / fornlämning	Typ	Status	Åtgärdsförslag
42	Röjningsröse	Möjlig fornlämning	Utredningsgrävning
43	Röjningsröse	Möjlig fornlämning	Utredningsgrävning
44	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning	
45	Röjningsröse/hägnad	Övrig kulturhistorisk lämning	
46	Röjningssten	Övrig	
47	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning	
48	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning	
49	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning	
50	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning	
51	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning	
52	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning	
53	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning	
54	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning	
55	Boplatsläge	Möjlig fornlämning	
56	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning	
57	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning	
58	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning	
59	Boplatsläge	Möjlig fornlämning	Utredningsgrävning
60	Röjningssten	Övrig	
61	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning	
62	Hägnad	Övrig kulturhistorisk lämning	
63	Hägnad	Övrig kulturhistorisk lämning	
64	Hägnad	Övrig kulturhistorisk lämning	
65	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning	
66	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning	
67	Jordkällargrund	Övrig kulturhistorisk lämning	
68	Färdväg	Fornlämning	Förundersökning
69	Hägnader	Övrig kulturhistorisk lämning	
70	Boplatsläge	Möjlig fornlämning	Utredningsgrävning
71	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning	
72 / Gällersta 17:1	Milstolpe	Fornlämning	Bevara
73 / Gällersta 23:1	Stenvalvsbro	Fornlämning	Bevara
74	Boplatsläge	Möjlig fornlämning	Utredningsgrävning

Utredningsområdet från söder till norr

Den sydligaste delen av väg 51 går över skog tillhörig byarna Åby, Skarbjörka och Ålsta (bilaga 1, karta 1). Terrängen stiger inledningsvis något norrut men är huvudsakligen plan och vattensjuk med ett upp till 0,4 meter tjockt torvlager ovanpå mineraljorden. Allra längst i söder är idag åker med impediment på västra sidan om väg 51. Åkerytan återfinns på häradsekonomen från år 1864–67 men saknas i de äldre kartmaterialet. På häradsekonomen finns ett torp, Ålsta jordetorp, markerat i anslutning till den odlade marken. Torpet har försvunnit på 1950-talets ekonomiska karta och platsen för själva huset har sannolikt hamnat under väg 51 när den byggdes. Möjligen skulle grunder till uthus kunna finnas inom utredningsområdet öster om vägen, men några sådana kunde inte iakttas. Just där är idag granplantering och djupa hjulspår från en skogsmaskin passerar ytan. Längs kanterna av impedimenten i åkerytan finns stundtals röjningssten upplagt och över ett av impedimenten löper **objekt 1**, en hägnadliknande sträng av röjningssten. I anslutning till platsen för Ålsta jordetorp finns en mindre kulle i

terrängen, torpet ska ha legat på dess norra sida, som utgör ett lämpligt boplatssläge, **objekt 2**. I det forna nordligaste åkerhörnet ska en gränsmarkering, med visare, ha stått. Sannolikt har gränsmärket blivit täckt av dumpmassor, antingen från rensning av det intilliggande diket eller från väg 51. Generellt gäller att det i skogspartierna längs vägen har brett ut dumpmassor ganska långt in i skogen, ända upp emot drygt 20 meter in från dikeskant. Inom vissa partier står det klart att dessa dumpmassor är äldre än själva vägbygget.

Figur 8. Skogen i söder är genomgående flack och till stora delar vattensjuk. Foto Jenny Holm.

Ett stycke norrut i skogen tangerar utredningskorridoren ytterligare ett boplatssläge, **objekt 3**, i form av en mindre höjd i den annars flacka skogsmarken. Där den äldre vägen från Kvarntorp mot Björka, och vidare mot Ekeby och Gällersta kyrkor, korsar väg 51 finns en kortare bit av den gamla vägen, **objekt 4**, bevarad i skogen väster om riksvägen. Sjuttio meter längre västerut finns ytterligare en vägbank, **objekt 5**, av yngre karaktär. I skogen cirka 300 meter nordöst om utredningsområdet finns ett område med fossil åker, fornlämning Ekeby 24:1. Norrut från väggkorsningen mellan riksväg 51 och den äldre vägen vidtar åkermark: vall, bete och plöjda åkerytor. Öster om väg 51 och i den äldre vägens gamla sträckning finns en liten höjd som är ett tänkbart boplatssläge, **objekt 6**. Ett soldattorp ligger strax utanför utredningsområdet åt nordöst, och inom den berörda ytan ska det enligt häradssekonomerna från år 1864–67 ha legat ett jordetorp. Det finns idag inga spår av detta, om det inte döljer sig i den hög av röjningssten, **objekt 7**, som ligger i väggkanten. På en karta över laga skifte för Björka från år 1847 finns bara ett par små åkerlappar, omgivna av betesmark, på platsen. Åker och betesmark norrut fram till Koängsbäcken har en lerigare jord. Den är ändå inte helt stenfri vilket visas av det större röjningsröse, **objekt 8**, på västra sidan av väg 51, och den stenmur av röjningssten, **objekt 9**, som finns mellan åkerlyckorna på vägens östra sida (bilaga 1, karta 2). Här finns också några större stenblock med små mängder röjningssten intill vart och ett. Cirka 100 meter väster om utredningsområdet ligger två stensättningar, Ekeby 13:1-2, i skogsbrynet. Längre ut i skogen, längs samma höjdsträckning som stensättningarna ligger på, finns ett större röjningsröseområde.

Där Koängsbäcken korsar väg 51 är terrängen kraftigt vattensjuk på den västra sidan och på den östra finns igenväxande betesmark med mycket lövsly. Här finns också en äldre, meandrande fåra av den numera rakgrävda bäcken. Norr om de kärrika delarna på bäckens västra sida ligger en bebyggelse lämning, **objekt 10**, med ett par husgrunder,

en brunn, samt åkerytor med röjningsrösen och diken. Bebyggelsen finns markerad som två backstugor på den häradsekonomiska kartan från år 1864–67. Det ska då ha funnits en enkel väg som löpt i nordsydlig riktning öster om backstugorna, men denna är inte synlig i terrängen idag.

Figur 9. Vid bebyggelselämningen objekt 10 är det lätt att hitta brunnen, medan grunden till bostadsbuset gömmer sig under en hög med ris. Foto Jenny Holm.

Cirka 100 meter nordväst om backstugorna finns ett röjningsröseområde registrerat i Skog och Historia, strax väster om utredningsområdet. Här finns det inom utredningsområdet ett ensamt röjningsröse, **objekt 11**. På motstående sida av riksvägen avlöses den igenväxande betesmarken av öppen åkermark, som vid inventeringstillfället var plöjd. Mellan betesmarken i söder och åkern i norr går en liten väg. Parallellt med denna, på dess norra sida, löper en hägnad, **objekt 12**, med röjningssten. Strax norr om hägnaden finns flera impediment i åkern längs med väg 51, med mycket röjningssten där en stor del är tydligt sentida. I denna stenmassa går ett större röjningsröse, **objekt 13**, att urskilja på ett av impedimenten, och lite norr om detta ett mindre röjningsröse, **objekt 14**, intill vägen. Den mindre höjd som impedimenten med röjningssten ligger på utgör också ett bra boplatsläge, **objekt 15**. Boplatsläget ligger strax söder om en flack sänka i terrängen där SGU presenterar en liten fornsjö på sina strandförskjutningskartor (se figur 4). Sjön ska ha funnits på platsen från det att den avsnördes från havet för lite drygt 6000 år sedan och fram i historisk tid. Idag utgör hela det område som sjön ska ha täckt, öster om väg 51, av åkermark. På västra sidan av riksvägen är fortsatt skog och cirka 150 meter längre norrut finns här nästa tänkbara boplatsläge, **objekt 16**, intill fornsjön. Boplatsläget går omlott med en bebyggelselämning, **objekt 17**, med tillhörande fossil åker, som till största delen ligger utanför utredningsområdet åt väster. Strax sydöst om bebyggelselämningen, i kanten av boplatsläget, ligger ytterligare ett röjningsröse, **objekt 18**, som enligt de äldre kartorna legat i skarven mellan betesmark och skog men inte anslutit till den odlade marken vid objekt 17. Nordväst om bebyggelselämningen, utanför utredningsområdet, finns ett område med fossil åker, ett röjningsröseområde, registrerat i Skog och Historia. Ytterligare röjningsrösen förefaller ligga mellan detta och utredningsområdet och ytterligare 100 meter längre norrut, likaså utanför utredningsområdet, finns ännu ett stort röjningsröseområde registrerat i Skog och Historia. Inom utredningsområdet finns i nivå med det sistnämnda området en hägnad, **objekt 19**, i form av en stenmur som följer kanten av en åkerlapp från 1900-talet.

På äldre kartor går en enkel väg längs åkerytans sydöstra sida. Denna väg har inte kunnat identifieras, men marken här är bitvis ordentligt sönderkörd av skogsmaskiner. Norr om den igenplanterade åkern bryts skogsmarken av en gräsbevuxen hage. Här finns ett lämpligt boplatsläge, **objekt 20**, på en svag förhöjning, som liksom de närmaste boplatslägena längre söderut ligger intill en tänkt fornsjöstrand. På motstående sida av riksväg 51 finns ut mot åkermarken ett parti med den typ av dumpmassor som tidigare nämnts som vanligt förekommande i skogsmarken längs vägen. Här är antagligen dumpmassorna äldre än bygget av själva riksvägen, eftersom det växer

ganska stora ekar på dem. Antagligen är en upprustning av en lokalväg på 1800-talet orsak till dumpmassorna. Norr om dessa ligger ett stort flyttblock som, förutom att det utgör blickfång och är ett riktmärke i terrängen, har ansamlingar av röjningssten längs sidorna, **objekt 21**. Norr om flyttblocket, fram till och strax bortom den punkt där Koängsbäcken flyter samman med ett liknande vattendrag som rinner från väster, odlas dels björk, dels salix på åkermarken. På den västra sidan av riksvägen når hagmarken fram till det anslutande vattendraget, och på dess norra sida växer idag lövskog. I skogspartiet finns ett flertal öppna vattenfyllda diken som dränerar och delar in ytan i åkerparceller, **objekt 22**, här har alltså varit odlad mark åtminstone under 1800-talet. Norr om lövskogsavsnittet finns idag gräsbevuxen hagmark med några riktigt stora röjningsrösen, **objekt 23–25** (Figur 10). Röjningsrösen ligger på en liten höjd i den annars flacka terrängen, och denna utgör ytterligare ett boplatsläge, **objekt 26**, med ungefär samma förutsättningar som de närmast tidigare.

Figur 10. Objekt 23-26, ett boplatsläge med stora röjningsrösen. Foto från norr, Jenny Holm.

Ett par hundra meter väster om utredningsområdet finns här dels flera stora områden med fossil åker, dels enstaka stensättningar ute i skogen. Norr om boplatsläget objekt 26 finns fortsatt hagmark väster om vägen, där vissa skiften är igenväxande, medan det öster om vägen är odlad åkermark (bilaga 1, karta 3). Här kommer ytterligare ett boplatsläge, **objekt 27**, i en sydsluttning ner mot den tänkta fornsjön, cirka 350 meter norr om det förra. Vid norra änden av boplatsläget ska ett soldattorp ha legat, men inga spår av detta kunde identifieras på den östra sidan av vägen. En del av de byggnader som finns i det historiska kartmaterialet bör ha legat där riksvägen nu går; andra delar kan befinna sig under den stora bullervall som anlagts längs riksvägens östra sida. På västra sidan, halvt inne på tomtmark, finns dock en husgrund, **objekt 28**, som kan vara en sista rest av den här bebyggelseenheten. I norra kanten av samma tomt finns en stenmur, **objekt 29**, som följer en något äldre dragning av Nävestagatan. Norr om Nävestagatan vidtar skog. På den östra sidan i form av en smalare remsa mellan väg 51 och villabebyggelsen i Ekeby och på den västra sidan som ett större sammanhängande skogsparti. En liten bit norrut inne i skogen ligger en tomt som varit bebyggd sedan 1800-talets första hälft. Här finns, förutom befintliga hus, en stenmur, **objekt 30**, längs med tomtgränsen och två röjningsrösen, **objekt 31 och 32**, som skulle kunna vara uppbyggda av sten från försvunna byggnader. Även längs en kortare del av den norra tomtgränsen finns ett murparti, **objekt 33**. 50 meter längre norrut ligger bebyggelse lämningen ”Mikaelstappen” fornlämning Ekeby 40:1, här **objekt 34**, omgärdad av stenmur (figur 11). Lämningen når enligt tidigare begränsning endast delvis in i utredningsområdet. Kant i kant med lägenhetsbebyggelsen har vi ett område med fossil åker, **objekt 35**, i form av välvda åkerparceller. Och strax därefter, 65 meter norr om objekt 35 och endast 40 meter norr om objekt 34, finns ytterligare ett område med fossil åker, **objekt 36**, den här gången i form av ett mindre röjningsröseområde. Rösen ligger runt en liten höjd, och på krönet finns ett grävlinggryt. Vid röjningsröseområdet är skogen nertagen och vegetationen består av sly och hallonsnår. På motstående sida av väg 51 finns en remsa fullväxt blandskog. Här finns ganska mycket påförda dumpmassor längs

Figur 11. Till vänster har vi en stenmur vid Mikaelstjällan, objekt 34, och till höger en fossil åkeryta med våldna parceller, objekt 35. Objekt 34 sett från västsydväst och objekt 35 från nordöst. Foto Jenny Holm.

vägen. Ett röjningsröse, **objekt 37**, har undgått övertäckning. Därutöver finns spår av åkerhak efter ett par yngre åkrar som tangerar den östra sidan av utredningsområdet. Längre norrut, närmare korsningen mellan väg 51 och vägen mellan Ekeby by och Ekeby kyrka, där det tidigare varit åkermark, står nu raka rader av planterade björkar på gräsbevuxen mark. Norra delen närmast vägkorsningen är något igenslyad. Här finns röjningssten, **objekt 38**, som korresponderar med impediment som finns i det historiska kartmaterialet. Närmast korsningen är det på södra sidan av Ekebyvägen och båda sidor om riksvägen, utgrävt för en cykelväg. Höjdskillnaden mellan östra och västra sidan av riksvägen är påtaglig. På den västra sidan av väg 51, och på båda sidor av Ekebyvägen, har vi ett större boplatsläge, **objekt 39**, som också omfattar äldre odlingspår i form av kvarvarande röjningsrösen, **objekt 40-54**. Boplatsläget omfattar tät ung lövskog, tidigare åkermark, på södra sidan om Ekebyvägen, medan det norr om densamma vidtar öppen åkermark. På södra sidan av Ekebyvägen är en del av området för boplatsläget registrerat som fornlämning Ekeby 30:2, uppgift om borttaget gravfält. Ekeby 30:1, ett större röjningsröse som tidigare låg inom 30:1 har sannolikt tagits bort då cykelvägen byggdes längs Ekebyvägen. Inom Ekeby 30:2 har dessutom två enkla skafthålsyxor hittats, Ekeby 30:3 och 30:4. Ytterligare en enkel skafthålsyxa, fornlämning Ekeby 29:1, ska ha påträffats på Rävabacken, inne i villasamhället öster om vägen och cirka 250 meter östsydöst om boplatsläget objekt 39. Ute i åkern åt norr, lite drygt 100 meter norr om och nedanför den höjd och nordöstslutning som utgör boplatsläget, har en del av en tunnackig flintyxa, Ekeby 26:1, hittats. Dessutom har en stenyxa, möjligen av typen trindyxa, Ekeby 27:1, samt ett kopparmynt, Ekeby 27:2, hittats inne i Ekeby by i nordväst. En del av Ekeby by har registrerats i fornminnesregistret som Ekeby 28:1.

Figur 12. Norra delen av det stora boplatsläget objekt 39 med flera stora röjningsrösen, objekt 50-54. Ekeby kyrka och höjderna med gravar från järnåldern i fonden. Foto från väster, Jenny Holm.

Norr om Ekebyvägen är terrängen påtagligt låglänt med lerig och stenfri jord. Längs den gamla vägen i öster, mellan Ekeby kyrka och Gällersta kyrka, ligger flera gravar och gravfält från järnåldern på rad: Odenslund – Ekeby 4:1, Tolebacken – Ekeby 5:1 och Frejas backe – Ekeby 18:1, där det sydligaste är störst med ett 30-tal enskilda gravar. Enligt de historiska kartorna ska det inom utredningsområdet ha funnits några enkla brukningsvägar, men av dessa finns få spår idag. Rundade stenar, från någon rullstensås, som kan ha förts på en av brukningsvägarna, noterades i den plöjda åkern. Terrängen höjer sig sedan svagt norrut mot bebyggelsen vid Frommesta (bilaga 1, karta 4). Krön och sydsluttning av höjden utgör ett möjligt boplatsläge, **objekt 55**. Här finns också några mindre röjningsrösen intill stenblock i åkern, **objekt 56 och 57**. Flera röjningsrösen ska ha funnits där väg 51 nu ligger och en äldre vägsträckning, korsande riksvägen, ska ha gått genom utredningsområdet söder om den nuvarande (kartor över Frommesta 1786 och 1852). I den västra delen av utredningsområdet ligger gårdar som flyttats ut från Frommesta by vid laga skifte vid mitten av 1800-talet. Norr om den korsande lokalvägen ligger en maskinfirma på den östra sidan och på den västra är en delvis nerschaktad yta som använts som allmän upplagsplats. Här har det vattendrag som passerar utredningsområdet lagts om i räta vinklar från att tidigare ha gått i ungefärlig riktning från nordväst mot sydöst.

Figur 13. Till vänster i bild, där förekomsten av vecketåg visar att marken är fuktig, ska det en gång ha funnits en liten sjö, och intill denna har vi ett möjligt boplatsläge, objekt 59. Foto från söder, Jenny Holm.

Norr om upplagsplatsen i sin tur finns en sänka där det under mellanneolitikum ska ha funnits en liten sjö (SGU), och att marken här är fuktig framgår av att det i de lägre delarna av den gräsbevuxna åkern även växer vecketåg. På den östra sidan av väg 51 finns gräsbevuxen mark, delvis hästhagar, som är lite högre än i väster men i det närmaste plan. Här finns helt intill diket vid väg 51 ett ganska tilltufsats röjningsröse, **objekt 58**, och strax utanför utredningsområdet åt öster ytterligare ett. Gamla vägen, mellan Ekeby kyrka och Gällersta kyrka, ligger här närmare dagens vägsträckning, och några gårdar, utflyttade från Frommesta och Gällersta, ligger i partiet mellan de båda vägarna (bilaga 1, karta 5). Vid gränsen mellan Ekeby och Gällersta socknar finns intill den gamla vägen en gränssten, Gällersta 15:1, som enligt sägnen ”vänder sig varje gång han hör kyrkklockorna” (Saxon 1915). Norr och väster om de utflyttade gårdarna, på ömse sidor om väg 51, finns ett stort boplatsläge, **objekt 59**. Inom boplatsläget finns röjningssten som förefaller ha förts samman från äldre röjningsrösen, dels på ett impediment, **objekt 60 och 61**, dels som stenmursliknande anläggningar, **objekt 62-64**, mellan olika åkerytor. Strax väster om utredningsområdet, topografiskt sett inom samma boplatsläge som objekt 59, har ett kollager undersökts under 1970-talet (FMIS, Gällersta 77:1). I både södra och norra änden av boplatsläget ska mindre brukningsvägar enligt de historiska kartorna ha gått över utredningsområdet, men av dessa syns idag inga spår.

Boplatsläget skärs i den norra änden av en lokalväg som tillkommit vid laga skiftet i mitten av 1800-talet. På den södra sidan av lokalvägen ligger en gård som i samma veva flyttades ut från Gällersta by. Strax norr om lokalvägen och gården finns två större röjningsrösen, **objekt 65 och 66**. Äldre brukningsvägar ska ha funnits i området men är idag borta. Åkermarken fortsätter fram mot den höjd som sträcker sig från Gällersta kyrka vid den gamla vägen i öster och västerut mot Gällersta by. På den östra sidan av riksvägen finns här en täktgrop i sydslutningen från höjdryggen. Norr om denna finns den väg som gått från kyrkan till byn och som numera skärs av nuvarande riksväg 51. På den östra sidan av riksvägen är den äldre vägen fortfarande i bruk som uppfart till några villor. På lokalvägens södra sida, intill riksvägen, ligger en jordkällargrund, **objekt 67**, ovanpå vilken det idag finns en iordningställd parkeringsplats till en av villorna. I slutningen nedanför och strax söder om källaren finns en lite större täktgrop. På den västra sidan av riksvägen ligger lokalvägen obrukad i en hästhage, **objekt 68**. Denna del utgör fornlämning.

Figur 14. Övergivna väg, objekt 68, i en hästhage. Vägen har gått från Gällersta by i väster och upp mot Gällersta kyrka i öster. Foto från öster, Jenny Holm.

På norra sidan av objekt 68 har det enligt en karta över laga skifte för Gällersta by från år 1844 legat ett par byggnader, den ena intill riksväg 51 och den andra strax utanför utredningsområdet åt väster, men inga spår syntes efter någon av dem. Norr om objekt 68 finns välbetad hagmark väster om riksvägen och tomtmark på den östra sidan. Norr om krönet på den öst-västliga höjdryggen har det på den västra sidan funnits ytterligare en byggnad som det inte längre finns några spår av. I anslutning till platsen för huset finns murar och terrasseringar, **objekt 69**. Den naturliga terrass där huset har legat utgör, trots det oskyddade läget åt norr, ett tänkbart boplatsläge, **objekt 70**. Läget fortsätter på den östra sidan av riksväg 51. Här är det, norr om den bebyggda tomtmarken, idag tät lövskog med mycket sly. Tidigare har här varit betesmark och i mindre omfattning åker, vilket framgår av ett större röjningsröse, **objekt 71**, som ligger inom boplatsläget. Slutningen ner åt norr och nordöst, från höjdryggen mellan Gällersta by och Gällersta kyrka, är markerad. Nedanför den är terrängen plan och låglänt, präglad av den tidigare sjön Västra Kvismaren och dess översvåmningsmarker som gett området sin karaktär (bilaga 1, karta 6). Idag är det åkermark här, medan det före sjösänkningen var slätter- och betesmark. Gamla vägen byter här sida i förhållande till riksvägen och följer en svag höjdrygg norrut mot Almbro. Här stod in till nyligen en milsten, **objekt 72** – fornlämning Gällersta 17:1, nu finns endast postamentet kvar. Vid Almbro by finns på västra sidan nyare och äldre bebyggelse, Almbro skola och privata villor. Den rätade och fördjupade Täljeån, även benämnd Kvismare kanal, flankeras av vallar av muddermassor. Riksvägen går över Täljeån strax intill en stenvalvsbro, **objekt 73** – fornlämning

Gällersta 23:1. På Täljeåns norra sida ligger här en kvarn. Här i de lägsta partierna av utredningsområdet når inte landet över vattnet förrän i slutet av senneolitikum och det ska då ha funnits en mindre fornsjö intill Täljeån. Norr om ån höjer sig terrängen svagt, och på en mindre förhöjning har vi slutligen ett tänkbart boplatssläge, **objekt 74**, som omfattar ytor på båda sidor av riksväg 51.

Figur 15. Den låglänta slätten norr om Gällersta by. Spiran på Gällersta kyrka skymtar bakom träden till vänster om bildens mitt. Foto från norr, Jenny Holm.

Utvärdering

Utredningen har identifierat fornlämningar och möjliga fornlämningar inom berört område, och på så sätt skapat ett planeringsunderlag för den fortsatta hanteringen i arbetsprocessen. Tyngdpunkten för de lämningar som berörs av vägplanen är historiska bebyggelse lämningar och odlingslämningar där både fornlämningar och övriga kulturlämningar ingår, samt möjliga boplatsslägen som kräver vidare utredning. Resultatet uppfyller i stort sett förväntningarna för området. Det som saknas, och som annars är vanligt i trakten, är större sammanhängande röjningsröseområden.

Figur 16. Depåfyndet från Södra Bro, fem stora flintyxor från början av neolitikum, finns på Örebro läns museum. Foto Jenny Holm.

Källor som studerats för utredningen

Kart- och arkivmaterial

Rikets allmänna kartverk

Häradsekonomiska kartan, bladet Mosås	1864-67	Rak.id. J112-65-1
Häradsekonomiska kartan, bladet Kumla	1864-67	Rak.id. J112-65-6
Ekonomiska kartan, bladet 10F 1d Kvarntorp	1955	Rak.id. J133-10f1d57
Ekonomiska kartan, bladet 10F 1e Sköllersta	1955	Rak.id. J133-10f1e57
Ekonomiska kartan, bladet 10F 2d Gällersta	1955	Rak.id. J133-10f2d57
Generalstabskartan, bladet Vingåker	1838-62	Rak.id. J243-65-1

Lantmäterimyndighetens arkiv

Almbro, storskifte	1815	Akt. 18-gäl-32
Almbro, ägobyte	1829	Akt. 18-gäl-40
Boskulla, delning	1741	Akt. 18-skö-36
Frommesta, storskifte	1786	Akt. 18-eke-29
Frommesta, laga skifte	1852	Akt. 18-eke-86-89
Frommesta, syneförrättning	1915	Akt. 18-eke-165
Kvismare kanal, avsöndring	1894	Akt. 18-ash-10
Löve, övrig karta	1849	Akt. 18-eke-296
Nybble, ägobyte, laga skifte	1850	Akt. 18-skö-155
Oxelwärsta, utbrytning	1790	Akt. 18-eke-40
Ålsta, gränsbestämning	1790	Akt. 18-eke-37

Lantmäteristyrelsens arkiv

Björka, geometrisk avmätning	1688	Akt. S2:14-16
Björka, storskiftesdelning	1768	Akt. S11-3:1
Björka, laga skifte	1847	Akt. S11-3:2
Ekeby socken, geografisk karta	1673	Akt. S11-1:1
Ekeby socken, sockenkarta	1857	Akt. S11-1:2
Ekeby, geometrisk avmätning	1688	Akt. S2:26-27
Ekeby, storskifte på inägor	1784	Akt. S11-5:3
Ekeby, laga skifte	1843	Akt. S11-5:5
Frommesta, geometrisk avmätning	1695	Akt. S6:57-60
Gällersta socken, sockenkarta	1849	Akt. S22-1:1
Gällersta, storskifte	1778	Akt. S22-14:1
Gällersta, storskiftesdelning	1797	Akt. S22-14:2
Gällersta, laga skifte	1844	Akt. S22-14:3
Nybble, delning av skog	1741	Akt. S61-56:1
Nävesta, avmätning	1808	Akt. S11-24:1
Nävesta, inägodelning	1827	Akt. S11-24:2
Nävesta, laga skifte	1841	Akt. S11-24:3
Sköllersta härad, geografisk karta	1688	Akt. S8:5
Södra Bro, storskiftesdelning	1782	Akt. S22-8:2
Södra Bro, storskifte	1816	Akt. S22-8:3
Åby, geometrisk avmätning	1688	Akt. S2:22-23
Åby, enskifte	1824	Akt. S11-38:2
Ålsta, delning av skog	1789	Akt. S11-39:1
Ålsta, laga skifte	1844	Akt. S11-39:2

Övriga arkiv

Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA), Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer, Stockholm

Namnarkivet i Uppsala (NAU), Institutionen för språk och folkminnen. www.sofi.se

Riksantikvarieämbetets fornminnesregister (FMIS). www.raa.se

Skog och Historia (SoH), www.skogsstyrelsen.se/skogensparlor

Tillväxten, Statens Historiska Museum (SHM). www.historiska.se

Örebro läns museums (ÖLM), Örebro.

Litteratur

Andersson, L., 1992. Forntiden. I: Från stenåldersjägare till masmästare. Kulturmiljöer i Örebro län.

Bergold, H., 2008. Arkeologisk utredning. Ekeby Prästgård. Närke, Kumla socken, Ekeby Prästgård 2:1. Riksantikvarieämbetet UV Bergslagen, rapport 2008:22.

Bless Karlsen, K., Lihammer, A., & Arnberg, A., 2010. Södra Tvärleden. Järnåldersgård och röjningsrösen. Arkeologisk förundersökning och särskild undersökning. Fornlämning Mosjö 69 och Gällersta 93:1, Mosjö-Sättertorp 1:2 och Attersta 93:1, Mosjö socken och Gällersta socken, Örebro kommun, Närke. Kulturmiljövård Mälardalen, rapport 2010:30.

Bondesson, W., 2010. Arkeologisk utredning, etapp 1. Väg 51, sträckan Pålsboda–Kvarntorpskorset. Närke; Sköllersta och Ekeby socknar; Oxelvästa 3:2, Boskulla 1:2, 1:3, Baggerud 1:5, Ekeby Nybble 1:21, 1:22, 4:1, 4:2, 5:1, Kävesta 2:19, 2:20, 5:2, Norrtorp 5:1, Fallet 1:1, Åkerby 2:7, 2:8, 2:9, 4:23, 8:1, 9:1, Segås 1:5 och Saltorp 1:1. Riksantikvarieämbetet UV Mitt, rapport 2010:15.

Davidsson-Friberg, I., 2000. Ekebys historia och historier. En Närkesocken under 1000 år.

Edlund, M. & Knabe, E., 2006. Arkeologisk utredning och särskild arkeologisk undersökning. Gällersta kyrka. Närke, Gällersta socken, Gällersta kyrkotomt 1:1. Riksantikvarieämbetet UV Bergslagen, rapport 2006:18

Fors, T., 2005. Arkeologisk utredning. Södra Tvärleden mellan E20 och Riksväg 51. Närke, Gällersta och Mosjö socknar samt Örebro stadsområde, Mosjö-Bondsätter m.fl. Riksantikvarieämbetet UV Bergslagen, rapport 2005:22.

Graner, G. & Johannesen, A-C., 2003. Bönderna vid Bäcklunda - från stenålder till historisk tid. Del 2. Närke, Mosjö socken, Törsjö 2:4, RAÄ 52. Riksantikvarieämbetet UV Bergslagen, Daff 2003:2.

Graner, G., & Andersson, J., 2005. Bönderna vid Bäcklunda - från stenålder till historisk tid. Del 3. Närke, Morsjö socken, Törsjö 2:4, RAÄ 52. Riksantikvarieämbetet UV Bergslagen Daff 2005:1.

Hofberg, H., 1868. Nerikes gamla minnen, sådana de ännu quarlefva i fornlemningar, fornfynd, aflevor af medeltidens kyrkliga konst, folklif, sånger, sägner, folkspråk m.m. Ett bidrag till fäderneslandets folkkänedom, konst- och odlingshistoria.

Hofberg, H., 1871. Förteckning öfver Nerikes fasta fornlemningar. Jemte en inledande bekrifning, och utdrag af kongl. maj:ts nådiga förordning af den 29 nov. 1867, angående forntida minnesmärkens fredande och bevarande. Örebro.

Hjälmarén. Från Bergslag och Bondebygd. 1999.

Holm, J., 2010. Gällersta. Arkeologisk utredning. Gällersta Klockarebol 1:4, Gällersta socken, Örebro kommun, Närke. Kulturmiljövård Mälardalen, rapport 2010:51.

Holm, J., 2012. Riksväg 51. Delen Pålsboda-Svennevad. Arkeologisk utredning, etapp 1. Sköllersta och Svennevads socknar, Hallsbergs kommun, Örebro län, Närke. Stiftelsen Kulturmiljövård, rapport 2012:25.

Knabe, E., 2003. Bönderna vid Bäcklunda - från stenålder till historisk tid. Del 1. Närke, Mosjö socken, Törsjö 2:4 och 8:1, RAÄ 50-52. UV Bergslagen Daff 2003:1.

Lindqvist, S., 1912- Från Nerikes sten- och bronsålder. Särtryck ur Meddelanden från föreningen Örebro läns museum V, år 1912.

Pettersson, O., 1998. Arkeologisk undersökning. Stenmurar och eldstäder i Fällersta och Ökna. Närke, Gällersta och Norrbyås socknar, Fällersta 1:6, Dnr 421-3534-1997, RAÄ 90. UV Mitt, rapport 1998:21.

Rönngren, J., 2015. Arkeologgruppen AB, rapport 2015:13. Arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning. Värme i Gällersta kyrka. Gällersta kyrkobil, Gällersta socken, Örebro kommun, Närke.

Samzelius, Jonas L:son, Tapper, Tage & Lindqvist, Sune (red.) (1963).Kumlabygden: forntid, nutid, framtid. 2, Forntidsliv. Kumla: Kommunen

Saxon, J.L., 1918. Gällersta, en sockenbeskrivning.

Sillén, P., 2015. Medeltida åkerbruk på utmark i skogarna mellan Kvarntorp och Svennevad. Lämningar av röjningsrösen, hägnader och odlingsjordar, huvudsakligen från medeltid till 1600-tal, samt enstaka dateringar från neolitikum, bronsålder och järnålder. Arkeologisk förundersökning. Rapporter från Arkeologikonsult 2015:2751

Svensson, S., 1970. Ekeby-Gällersta bygden.

Ählström, J., 2013. Väg 51. Delen Kvarntorpskorset-Svennevad. Särskild arkeologisk utredning etapp 2, samt kompletterande utredning etapp 1. Sköllersta, Ekeby och Svennevads socknar, Hallsbergs kommun, Närke. Stiftelsen Kulturmiljövård, rapport 2013:10.

Tekniska och administrativa uppgifter

Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr: KM16029
Länstyrelsen dnr, beslutsdatum: 431-1268-2016
Typ av undersökning: Arkeologisk utredning, etapp 1
Undersökningsperiod: April år 2016
Personal: Jenny Holm, Mattias Johansson och Camilla Ekblom.

Landskap: Närke
Län: Örebro län
Kommun: Kumla och Örebro kommuner
Socken: Ekeby och Gällersta socknar
Fastighet: -
Fornlämning: -
Fastighetskartan: 10F 1d, 10F 1e och 10F 2d
Koordinater: X 6 558 500, Y 515 000
Koordinatsystem: Sweref99 TM
Höjdsystem: RH2000
Inmätningmetod: GPS

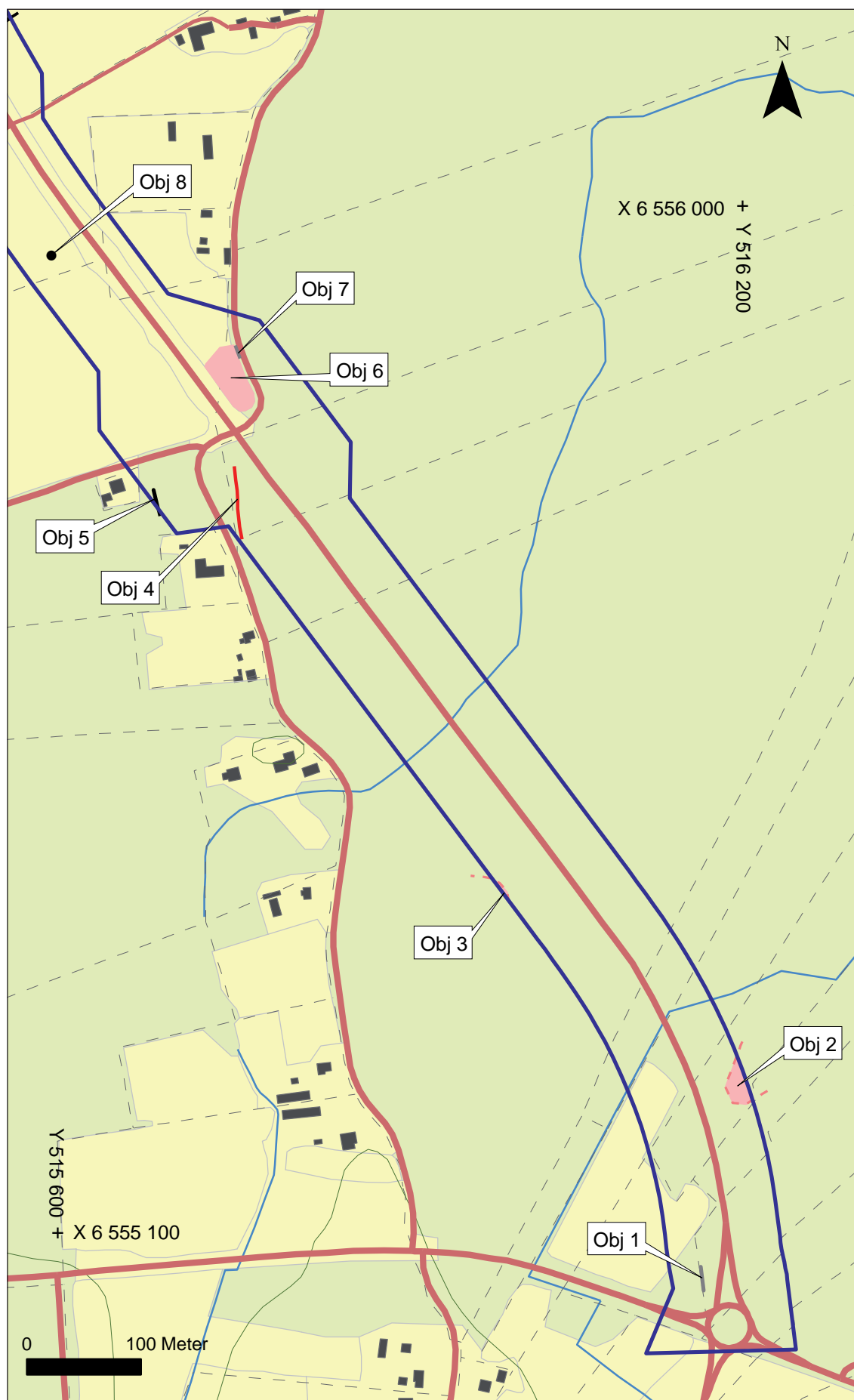
Dokumentationshandlingar: Förvaras hos Örebro läns museum
(rapporten, digitala fotografier och mätdata)
Fynd: -

Bilagor

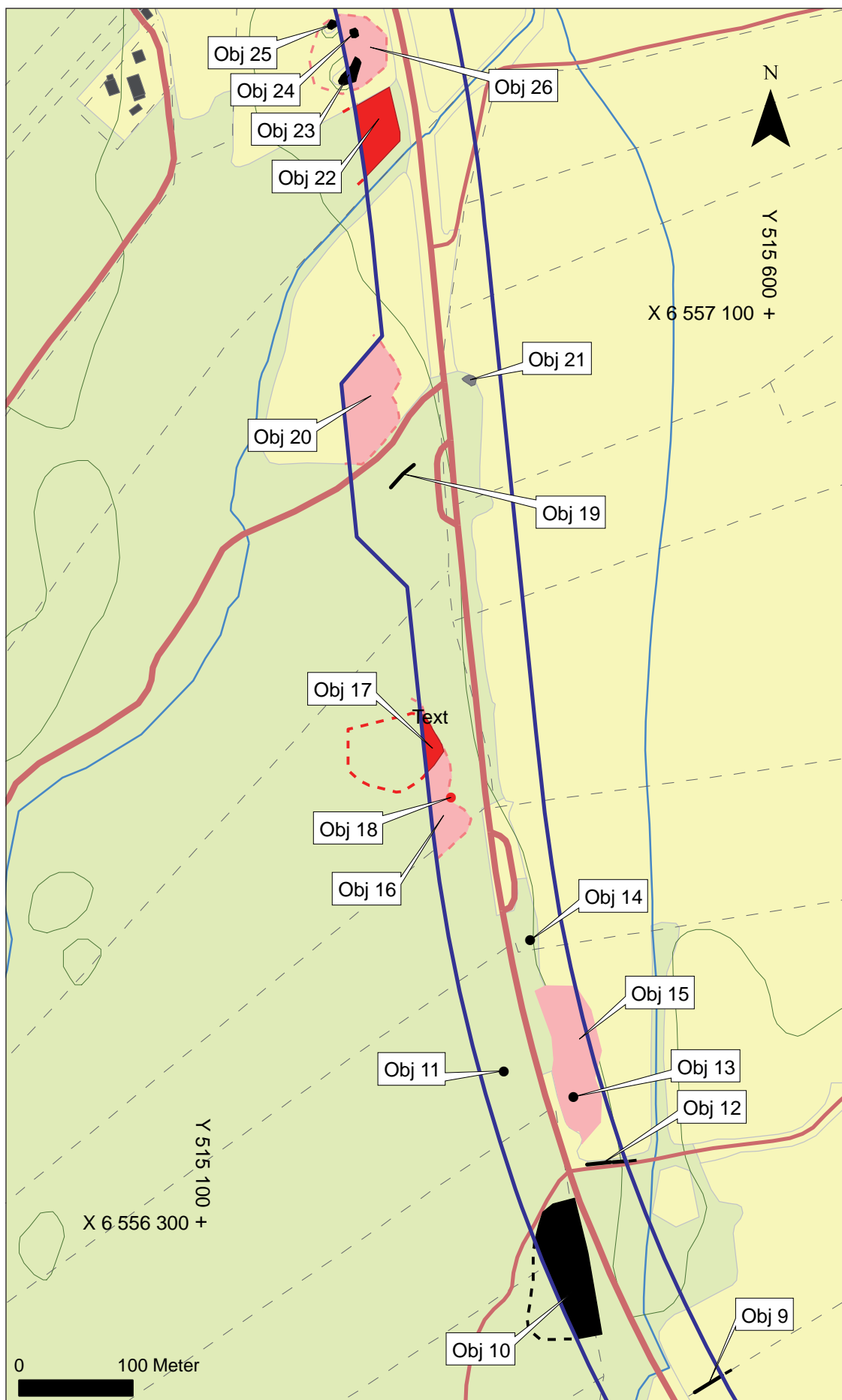
- Bilaga 1 - Kartor med objekt.
- Bilaga 2 - Objektsbeskrivningar
- Bilaga 3 - Tabell över lösfunna fornsaker
- Bilaga 4 - Lämningar i Skog och Historia
- Bilaga 5 - Kompletterande arkivstudie
- Bilaga 6 - Äldsta belägg för berörda byar

Teckenförklaring	
	Utredningsområde
	Fornlämning
	Fornlämning
	Fornlämning
	Fornlämning, fortsättning utanför UO
	Boplatslägen
	Boplatsläge, fortsättning utanför UO
	Möjlig fornlämning, annan
	Möjlig fornlämning, annan
	Kulturhistorisk lämning
	Kulturhistorisk lämning
	Kulturhistorisk lämning
	Kulturhistorisk lämning, fortsättning utanför UO
	Övrigt
	Övrigt
	Övrigt, fortsättning utanför UO

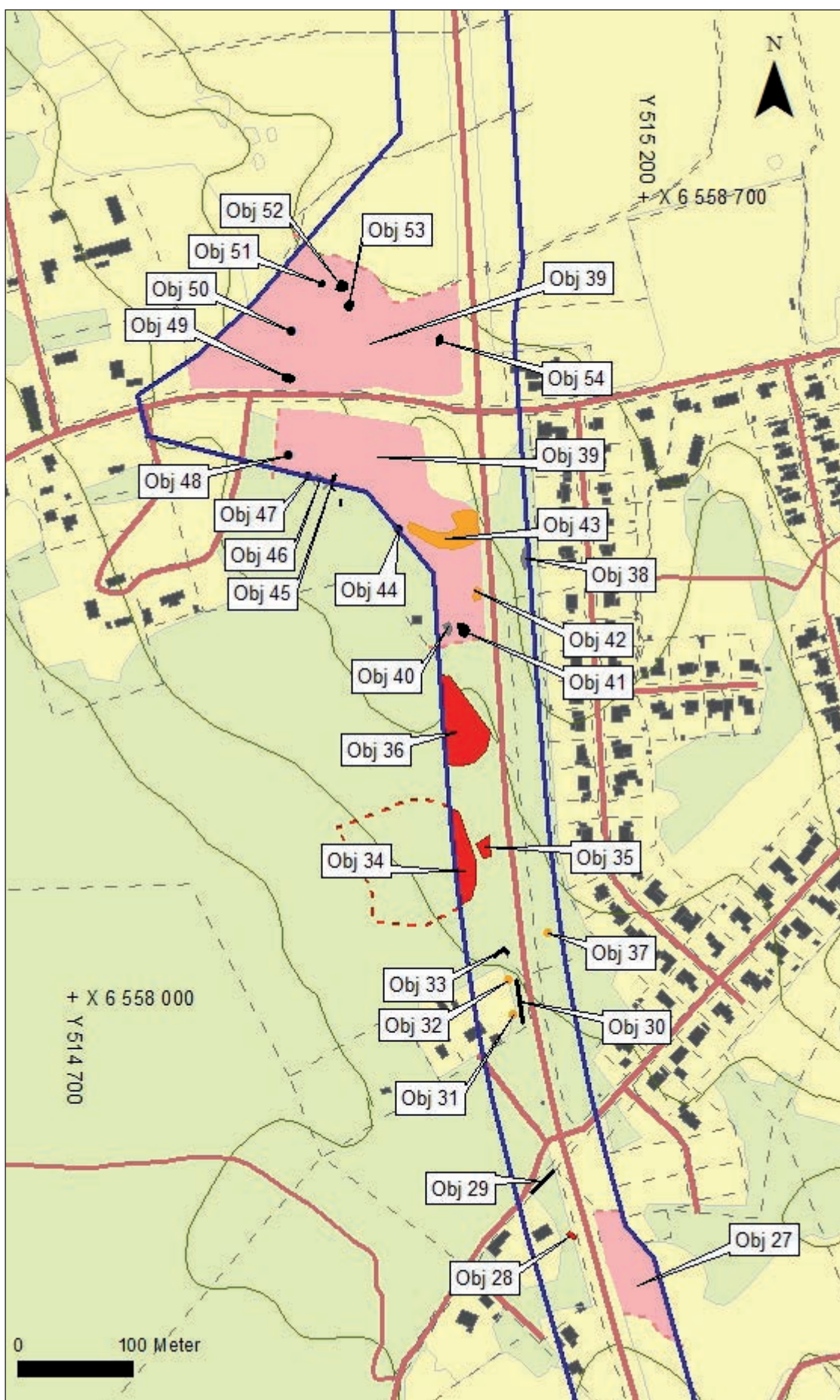
Teckenförklaring till symbolerna på kartorna i bilaga 1.

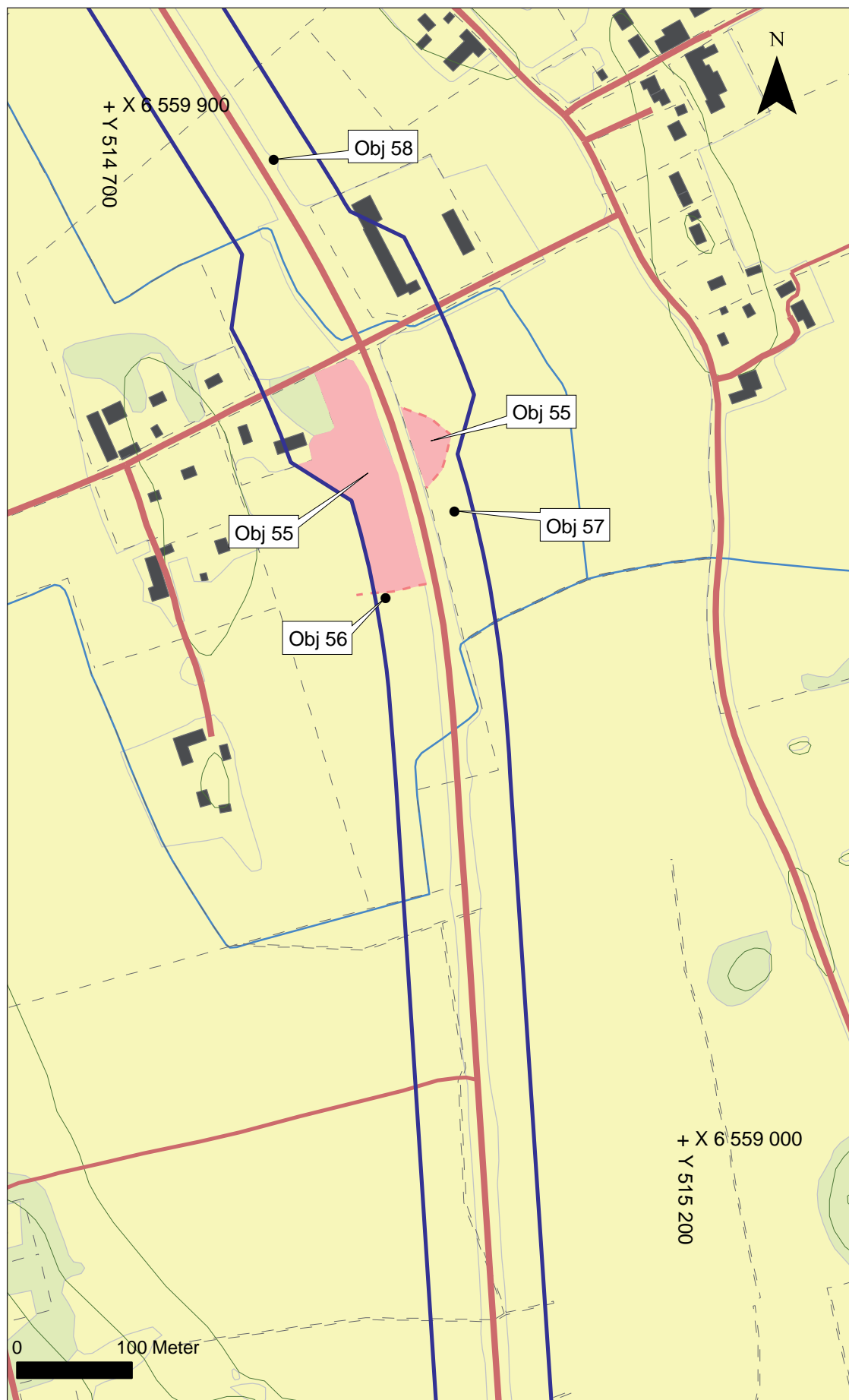
Karta 1
Skala 1:5000

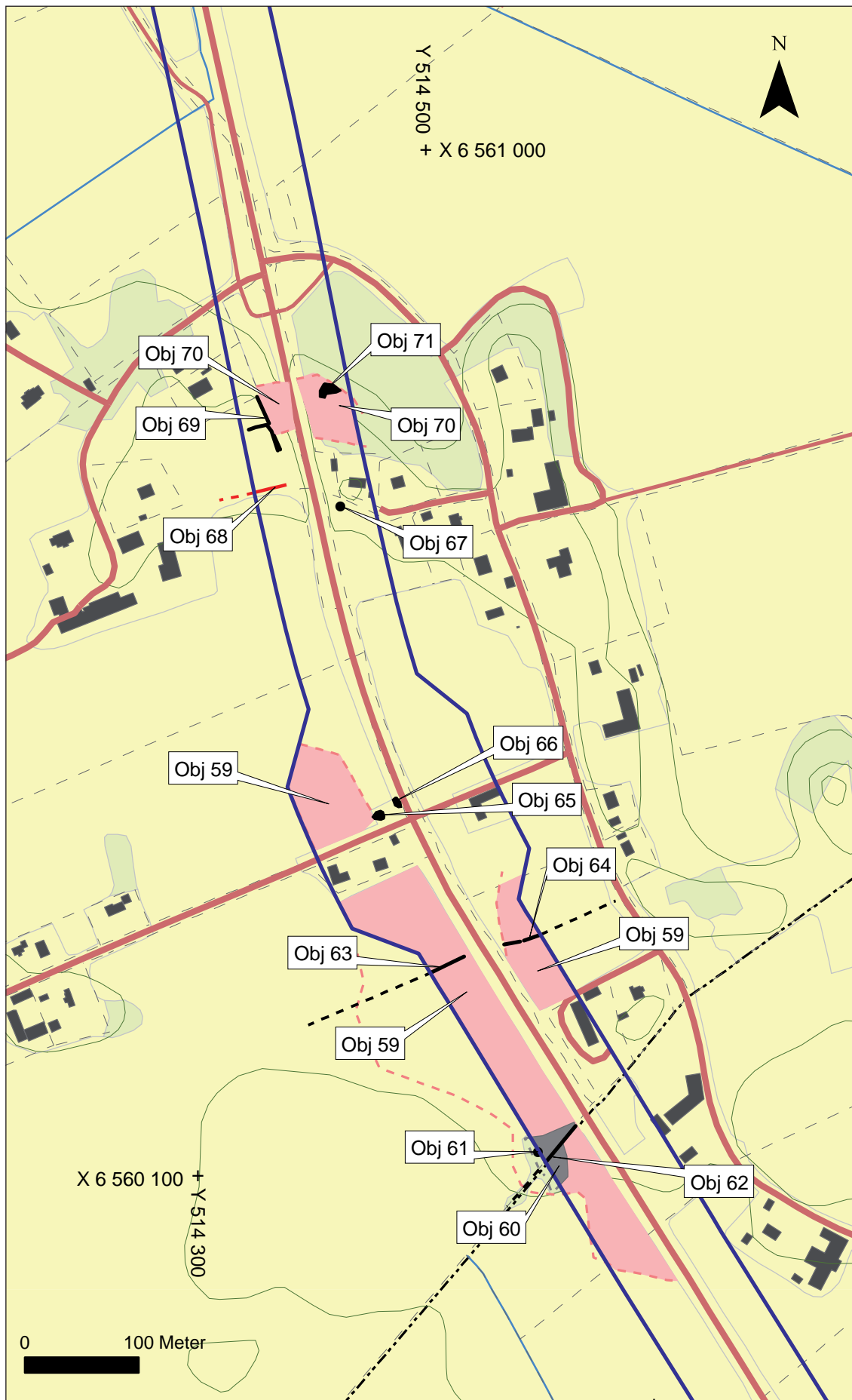
Karta 2
Skala 1:5000

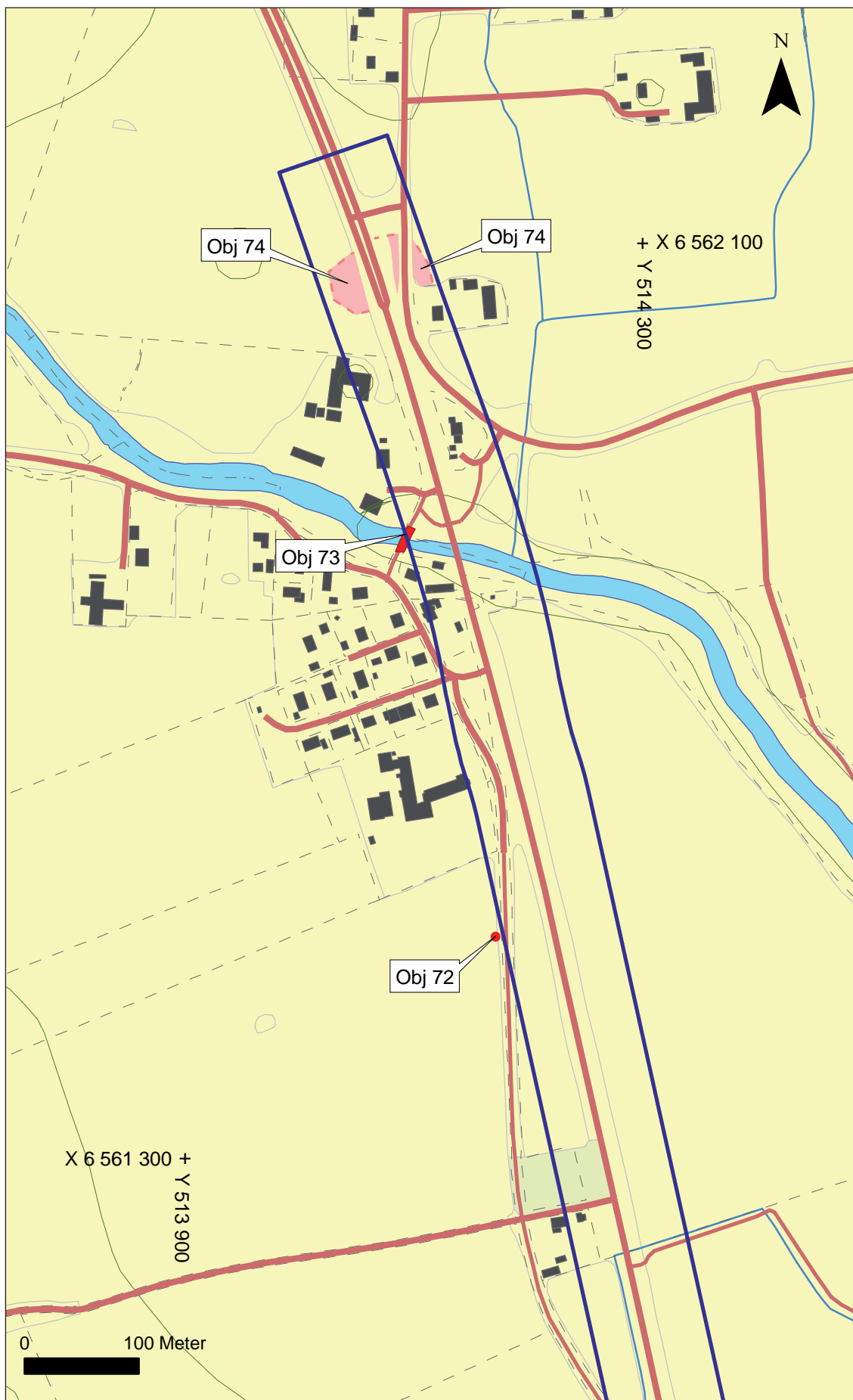
Karta 3
Skala 1:5000

Karta 4
Skala 1:5000

Karta 5
Skala 1:5000

Karta 6
Skala 1:5000

Bilaga 2 - Objektsbeskrivningar

Objekt 1 – Röjningssten

Status: Övrig kulturhistorisk lämning

Beskrivning: En 20 meter lång, 1–1,3 meter bred och 0,5 meter hög, sträng av stenblock.

Topografi: Plant impediment med unga lövträd.

Jordart: Moig morän.

Kommentar: Ligger mitt i åker på häradssekonomien från år 1864–67 och i kanten av åker på ekonomiska kartan från år 1955.

Objekt 2 – Boplatsläge

Status: Möjlig fornlämning.

Beskrivning: Inom ett minst 35×20 meter (N–S) stort område inom utredningsområdet bedöms det kunna finnas boplatslämningar från i första hand äldre stenålder. Boplatsläget omfattar en mjuk förhöjning i det annars nästan helt plana terrängen. Höjden och läget fortsätter åt nordöst utanför utredningsområdet.

Topografi: Liten höjd i i övrigt plan, till stora delar vattensjuk, skogsmark med ung, planterad granskog och en markvegetation av gräs.

Jordart: sandig moig morän.

Kommentar: Platsen bör ha varit strandnära för drygt 7000 år sedan (drygt 5000 f.Kr.).

Objekt 3 – Boplatsläge

Status: Möjlig fornlämning.

Beskrivning: Ett minst 40×5 meter (NNV–SSÖ) stort område bedöms kunna hysa boplatslämningar från i första hand äldre stenålder. Läget fortsätter, och ligger till största delen, utanför utredningsområdet i väster.

Topografi: Liten men tydligt markerad höjd i i övrigt plan, till stora delar vattensjuk, skogsmark med uppvuxen barrskog med en markvegetation av mossa och ris.

Jordart: Sandig morän.

Kommentar: Platsen bör ha varit strandnära för drygt 7000 år sedan (drygt 5000 f.Kr.).

Objekt 4 – Färdväg

Status: Fornlämning

Beskrivning: När den äldre vägen mellan Kvarntorp och Björka leddes om i en krök för att underlätta passage över den nya väg 51 blev en kortare bit av den gamla sträckningen kvar. I skogen mellan riksvägen och omdragningen av lokalvägen (åt öster väg 642) ligger en 65 meter lång (N–S) och 6 meter bred, som mest 0,4 meter hög, vägbank kvar. Den är tydligast i sin södra del, medan den i norr delvis döljs av tätt växande smågranar.

Topografi: Plan skogsmark med uppvuxen blandskog.

Jordart: Mjåla.

Kommentar: Vägen förekommer i det äldre kartmaterialet, bland annat på enskifteskarta för Åby från år 1824.

Objekt 5 – Färdväg

Status: Övrig kulturhistorisk lämning

Beskrivning: En 5 meter bred och 0,4–0,5 meter hög vägbank som sträcker sig cirka 15 meter inom utredningsområdet men därefter fortsätter söderut. Norra änden förefaller borttagen.

Topografi: Plan terräng i gränsen mellan tomtmark och skog.

Jordart: -

Kommentar: Saknas helt i kartmaterialet. Förefaller ung.

Objekt 6 – Boplatsläge

Status: Möjlig fornlämning.

Beskrivning: Inom en cirka 60×20–30 meter (NNV–SSÖ) stor yta bedöms det kunna finnas boplatslämningar från i första hand äldre stenålder. Det är en liten moränhöjd, som av röjningssten längs vägkanten att döma har varit ganska stenig.

Topografi: Liten moränhöjd i i övrigt plan åkermark, gräsbevuxen.

Jordart: Moig morän.

Kommentar: Idag utgör platsen del av gräsbevuxen åkermark men har tidigare korsats av lokalvägen upp mot Björka i nordöst. Boplatsläget berör eventuellt även plats för torp enligt den häradssekonomiska kartan från år 1864–67.

Objekt 7 – Røjningssten

Status: Övrig

Beskrivning: En 12 meter lång, 2–4 meter bred och upp till 0,7 meter hög anhopning av stenblock längs med dagens lokalväg.

Topografi: Kant av mindre höjd i i övrigt plan terräng, åkerkant intill väg.

Jordart: Moig morän.

Kommentar: -

Objekt 8 – Røjningsröse

Status: Övrig kulturhistorisk lämning

Beskrivning: Ett 7×5,5 meter stort och 1,3 meter högt røjningsröse. Röset är upplagt mellan två stenblock, 2 respektive 4 meter stora, som delvis har sprängts bort.

Topografi: Plan åkermark, idag gräsbevuxen hagmark.

Jordart: Lerig morän.

Kommentar: -

Objekt 9 – Hägnad

Status: Övrig kulturhistorisk lämning

Beskrivning: Stenmursliknande vall av 0,2–1 meter stora stenar. Den är 1,5–2 meter bred, 0,5 meter hög, och omfattar knappt 30 meter inom utredningsområdet men fortsätter upp över hela åkern åt nordöst, vilket borde vara närmare 300 meter. Stenarna är mossklädda och det växer bland annat rönn längs med anläggningen.

Topografi: Åt sydväst svagt sluttande åkermark.

Jordart: Lera.

Kommentar: Stenvallen följer en av dagens fastighetsgränser.

Objekt 10 – Lägenhetsbebyggelse

Status: Övrig kulturhistorisk lämning

Beskrivning: Inom ett 130×50 meter (N–S) stort område finns bebyggelselämningar och fossil åker som tillsammans bildar en enhet kring två backstugor som ska ha funnits på platsen. Den södra delen omfattar platsen för den ena backstugan med två husgrunder och en brunn, samt en hägnad och åkerytor. Den norra delen omfattar platsen för den norra backstugan med ett större røjningsröse och åkertegar avdelade av diken. Inom den södra delen finns en husgrund efter ett boningshus, 7×5 meter (N–S) stor, med ett spisiröse som närmast framstår som en jordhög med uppstickande tegelstenar. Grunden är tydligast i södra sidan där en 0,3 meter hög syllstensrad av delvis huggna stenar kan skönjas. Hela grunden var vid utredningstillfället täckt av tallris från relativt nyligen avverkat träd. Cirka 6 meter öster om husgrunden finns en jordkällargrund, 5×5 meter stor och 0,6 meter hög, med ett inre rum som är 2×2 meter stort och 0,5 meter djupt och har ingång i söder. Från källarens ingång löper en 7 meter lång ränna, dränering, ut åt sydsydöst. Källargrunden är mossklädd och bevuxen med unga rönnar. Cirka 6 meter norr om jordkällaren finns en stensatt brunn, 1,1 meter i diameter och 1,5 meter djup. Brunnen är kallmurad av 0,2–0,4 meter stora stenar, den är vattenförande och har en del moderna sopor flytande i vattnet. Kring husgrunderna finns spår av odling. Strax söder om bostadshuset finns en hägnad uppbyggd av en enkel rad stenblock, 0,4–0,7 meter stora, ställda med sin planaste yta norrut. Västerut i förlängningen av hägnaden löper ett dike som tillsammans med ytterligare diken avdelar olika åkertegar väster om husgrunderna. De yttre åkerbegränsningarna kan bitvis följas. Drygt 10 meter västnordväst om den första husgrunden finns ett oregelbundet røjningsröse av större, 0,5–1,0 meter stora, mossklädda stenblock. I centrum av den norra delen ligger ett stort, närmast triangulärt røjningsröse, 12×10 meter (N–S) stort och 0,7 meter högt med plan topp. Røjningsröset består av 0,2–0,5 meter stora, delvis mossklädda, stenblock. Det stora røjningsröset omges av en åkeryta som söder om röset är uppdelad av diken i 8 meter breda tegar, medan den norr om röset är sammanhängande. I den nordvästra delen finns røjningssten i form av ett 5×5 meter stort och 0,2 meter högt røjningsröse mellan två stora stenblock, och som en hägnadliknande 7 meter lång, 1,3 meter bred och 0,4 meter hög stensträng av upp till 1 meter stora block längs med åkerkanten. De yttre åkerbegränsningarna kan följas runt större delen av åkerytan.

Topografi: Flack skogsbevuxen terräng, som ner mot Koängsbäcken söder om objektet är vattensjuk. Den norra delen är öppen, här har nyligen en del av skogen avverkat, medan den södra delen är snårigare med bitvis tätt växande unggranar.

Jordart: Moig morän, bitvis blockig.

Kommentar: De båda Skog och Historia-lämningarna 1015611 och 3056332 ingår i objekt 10. På

häradsekonomiska kartan från år 1864–67 finns två backstugor markerade. Den södra sammanfaller med läget för den torplämning som beskrivs i, SoH 1015611, och den norra skulle kunna dölja sig i det större röjningsröset SoH 3056332. Bebyggelse saknas i både äldre och yngre kartor: på laga skifteskarta för Björka by från år 1847 är området betesmark medan det på den ekonomiska kartan från år 1955 är skog. Bebyggelseenheten kan inte heller spåras längre tillbaka i andra källor (se bilaga 5).

Objekt 11 – Röjningsröse

Status: Övrig kulturhistorisk lämning

Beskrivning: Ett lågt, långsträckt röjningsröse, 4×1,5 meter (Ö–V) stort och 0,2 meter högt, ansluter i väster till ett 3×2,5×1,5 meter stort stenblock. Uppbyggt av 0,2–0,7 meter stora, mossklädda, stenar.

Terräng: Svagt kuperad skogsmark med fullvuxen barrskog.

Jordart: Moig morän.

Kommentar: Här är skog på de historiska kartorna: storskifteskartan för Björka från år 1768, laga skifteskarta för Björka från år 1847, Häradsekonomen 1864–67 och ekonomiska kartan från år 1955.

Objekt 12 – Hägnad

Status: Övrig kulturhistorisk lämning

Beskrivning: Stenmur som löper, med ett avbrott på cirka 3 meter, 50 meter (Ö–V) längs med norra sidan av en lokal grusväg. Den västra delen är 2–2,5 meter bred och 0,6–0,8 meter hög, och den östra delen är 1–2 meter bred och 0,5 meter hög. Hägnaden är uppbyggd av 0,3–0,8 meter stora stenar, som är lätt mossbeväxta.

Topografi: Svagt kuperad mark mellan åker och gammal betesmark.

Jordart: Moig morän.

Kommentar: Lämningen har mer karaktären av långsträckt röjningsröse än funktionell hägnad. Att den västra delen är bredare och högre beror då på att den ligger högre upp på en moränhöjd och att mer sten funnits där än intill den östra änden av muren.

Objekt 13 – Röjningsröse

Status: Övrig kulturhistorisk lämning

Beskrivning: Ett 8×8 meter stort och 1,4 meter högt röjningsröse går att urskilja bland senare påförda röjningsstenar på ett impediment i åker. Röset är uppbyggt av 0,2–1,2 meter stora stenar och omfattar även något stenblock på 2 meter.

Topografi: Svagt kuperad åkermark.

Jordart: Sandig moig morän.

Kommentar: -

Objekt 14 – Röjningsröse

Status: Övrig kulturhistorisk lämning

Beskrivning: Ett 2,5×2,5 meter stort och 0,3 meter högt, välvt röjningsröse uppbyggt av 0,2–0,3 meter stora mossklädda stenar.

Topografi: Svagt kuperad åkermark, idag intill riksväg 51.

Kommentar: -

Objekt 15 – Boplatsläge

Status: Möjlig fornlämning

Beskrivning: Inom ett 140×40 meter (N–S) stort område bedöms boplatslämningar kunna förekomma. Området utgörs av en mindre östnordöstsluttande höjd längs åkerkanten. Platsen har visst skydd av något högre mark i väster.

Topografi: Svagt kuperad åkermark med flera impediment.

Jordart: Sandig moig morän. Mängden röjsten på impedimenten visar att marken tidigare varit blockig.

Kommentar: Platsen är tänkbar som boplats från slutet av mesolitikum, då platsen låg nära havsstranden, och vidare genom förhistorien, då den från tidigneolitikum och framåt ska ha legat vid södra änden av en liten sjö.

Objekt 16 – Boplatsläge

Status: Möjlig fornlämning

Beskrivning: Det här boplatsläget är 110×20–35 meter (N–S) stort inom utredningsområdet men fortsätter något utanför detta. Avgränsningen söderut är inte heller självklar. Läget utgörs av en fin sluttning ner mot

öster, och följer vad som kan ha varit en liten bukt vid vattnet.

Topografi: Svagt kuperad skogsmark med nyligen gallrad blandskog.

Jordart: Sandig moig morän.

Kommentar: Platsen är tänkbar som boplats från övergången av mesolitikum till neolitikum, då platsen låg nära havsstranden, och upp genom förhistorien, då den från tidigneolitikum och framåt ska ha legat vid södra änden av en liten sjö. Objekt 16, går omlott med bebyggelselämningen, objekt 17, och de odlingslämningar som finns i anslutning till det.

Objekt 17 – Lägenhetsbebyggelse

Status: Fornlämning

Beskrivning: Inom en 80×60 meter (NÖ–SV) stor yta har en mindre bebyggelseenhet med tillhörande åkerytor legat. Endast en liten del av bebyggelselämningen ligger inom utredningsområdet. Det är bara ett öppet dike och ett par röjningsrösen som direkt berörs. Diket är 0,4 meter brett och 0,1 meter djupt samt sträcker sig cirka 25 meter (NÖ–SV) in i utredningsområdet. I direkt anslutning till diket finns ett 3×3 meter stort och 0,3 m högt, välvt röjningsröse, som är övermossat. Cirka 10 meter nordnordväst om detta finns ytterligare ett röjningsröse inom utredningsområdet. Det är 4×3,5 meter stort och 0,3 meter högt, uppbyggt av 0,2–0,7 meter stora stenar och med ett större block i sydväst. Väster om utredningsområdet finns en tydlig jordkällargrund och ytterligare hus ska ha funnits här. Lämningsarna beskrivs i Skog och Historia, SoH 1015657, och där omnämns ytterligare en husgrund, en stenmur och en förrådsgrop.

Topografi: Plant krön ovanför mindre östsluttning. Skogsmark med nygallrad blandskog.

Jordart: Sandig moig morän.

Kommentar: Bebyggelse finns på platsen enligt laga skifteskarta för Björka by från år 1847 men saknas i de yngre kartorna. På laga skifteskartan syns tre byggnader och flera små åkerlyckor i anslutning till dem. Det område som redovisas här är större än det som registrerats i Skog och Historia, och omfattar även ytor söder om detta, där det enligt kartmaterial ska ha funnits två byggnader samt österut längs ovan nämnda dike. Bebyggelseenheten kan inte spåras i andra källor (se bilaga 5). Bebyggelselämningen går dessutom omlott med boplatläget objekt 16.

Objekt 18 – Röjningsröse

Status: Fornlämning

Beskrivning: Ett 3,5×3 meter stort och 0,1 meter högt röjningsröse, uppbyggt av 0,15–0,3 meter stora stenar, och som till största delen är överväxt med mossa och ris.

Topografi: Mild östsluttning i svagt kuperad skogsmark med öppen blandskog.

Jordart: Sandig moig morän.

Kommentar: Enligt laga skiftes karta för Björka by från år 1847 sammanfaller gränsen mellan betesmark och skog med röjningsrössets läge i terrängen.

Objekt 19 – Hägnad

Status: Övrig kulturhistorisk lämning.

Beskrivning: En närmast stenvallsliknande mur, 2–4 meter bred och 0,5 meter hög, löper 30 meter (NÖ–SV) längs med en äldre åkerkant. Muren är uppbyggd av 0,1–1 meter stora, lätt mossklädda stenar, och är till karaktären mer röjningssten än egentlig hägnad. Stenvallen ansluter i båda ändar till diken som följer åkerkanten.

Topografi: Plan skogsmark, med äldre planterade granar i nordväst och hygge i sydöst.

Jordart: Moig morän.

Kommentar: Hägnaden ansluter till en åkeryta som endast återfinns på 1950-talets ekonomiska karta. På både karta över laga skifte för Björka by från år 1847 och på Häradseconomiska kartan från år 1864–67 är det betesmark här. På båda dessa kartor går en enkel väg längs vad som senare är åkerytans sydöstra sida. Denna väg har inte kunnat identifieras, men marken här är bitvis ordentligt sönderkörd av skogsmaskiner.

Objekt 20 – Boplatläge

Status: Möjlig fornlämning

Beskrivning: På en svag förhöjning i gräsbevuxen hagmark finns ett 100×50 meter stort område som kan innehålla boplatlämningar. Boplatläget fortsätter utanför utredningsområdet åt väster.

Topografi: Svagt kuperad terräng på gränsen mellan uppodlad åkermark och skog.

Jordart: Sandig moig morän.

Kommentar: Platsen är tänkbar som boplats från slutet av mesolitikum, då platsen låg nära havsstranden, och vidare genom förhistorien, då den från tidigneolitikum och framåt ska ha legat på västra sidan av en liten sjö.

Objekt 21 – Flyttblock.

Status: Övrig

Beskrivning: 10×8 meter stort och 4 meter högt flyttblock på östra sidan av väg 51. En mindre mängd röjningssten har lagts upp emot och under stenblocket, främst på dess södra sida.

Topografi: I huvudsak plan åkermark.

Jordart: Lera.

Kommentar: Det stora stenblocket bör en gång i tiden ha legat i strandkanten till den fornsjö som ska ha funnits här.

Objekt 22 – Fossil åker

Status: Fornlämning

Beskrivning: Plana åkertegar, 8–10 meter breda, avdelade med öppna vattenfyllda diken.

Topografi: Plan låglänt mark, idag med vattensjuk lövskog.

Jordart: Lera.

Kommentar: Det är odlad mark på platsen på så kallad övrig karta över Löve frälsegård från år 1849 och på Häradekonomiska kartan från år 1864–67. Men marken har fått växa igen på Ekonomiska kartan från år 1955.

Objekt 23 – Röjningsröse

Status: Övrig kulturhistorisk lämning

Beskrivning: 27×7–11 meter stort och upp till 2 meter högt röjningsröse. Röset är uppbyggt av 0,1–0,4 meter stora stenar samt upp till 1,5 meter stora block. Det växer lövsly och enbuskar längs rösets sidor, men själva stenarna är lavklädda men bara något mossbeväxta.

Topografi: Plan åkermark, idag använd som hage, med skog i väster.

Jordart: Sandig.

Kommentar: Det är odlad mark på platsen på så kallad övrig karta över Löve frälsegård från år 1849 och på Häradekonomiska kartan från år 1864–67, men röset är mer eller mindre ännu i bruk.

Objekt 24 – Röjningsröse

Status: Övrig kulturhistorisk lämning

Beskrivning: 9×9 meter stort och upp till 1,5 meter högt, välvt röjningsröse. Röset är uppbyggt av 0,1–1,3 meter stora stenar och block. Det växer lövsly och enbuskar längs rösets sidor, men själva stenarna är lavklädda men bara något mossbeväxta.

Topografi: Plan åkermark, idag använd som hage, med skog i väster.

Jordart: Sandig.

Kommentar: Det är odlad mark på platsen på så kallad övrig karta över Löve frälsegård från år 1849 och på Häradekonomiska kartan från år 1864–67, men röset är mer eller mindre ännu i bruk.

Objekt 25 – Röjningsröse

Status: Övrig kulturhistorisk lämning

Beskrivning: 10×6 meter stort och upp till 1,4 meter högt, välvt röjningsröse. Det är uppbyggt av 0,15–1 meter stora stenar och block. Stenarna är lavklädda men bara något mossbeväxta.

Topografi: Plan åkermark, idag använd som hage, med skog i väster.

Jordart: Sandig.

Kommentar: Det här röset ligger just utanför gränsen för utredningsområdet i väster. Det är odlad mark på platsen på så kallad övrig karta över Löve frälsegård från år 1849 och på Häradekonomiska kartan från år 1864–67, men röset är mer eller mindre ännu i bruk.

Objekt 26 – Boplatsläge

Status: Möjlig fornlämning

Beskrivning: En 65×40 meter (N–S) stor yta inom utredningsområdet antas kunna innehålla förhistoriska boplatslämningar. Boplatsläget fortsätter utanför det aktuella utredningsområdet med en nästan lika stor yta, totalt omfattar läget då en 80×60 meter stort område. Ytan består av en mindre höjd i gräsbevuxen hagmark. Då de tre röjningsrösen objekt 23–25 ligger på samma plats får vi anta att här varit betydligt stenigare.

Topografi: Plan åkermark, idag använd som hage, med skog i väster.

Jordart: Sandig.

Kommentar: Platsen är tänkbar som boplats från övergången av mesolitikum till neolitikum, då platsen låg nära havsstranden, och upp genom förhistorien, då den från tidigneolitikum och framåt ska ha legat vid södra änden av en liten sjö.

Objekt 27 – Boplatsläge samt plats för torp

Status: Möjlig fornlämning.

Beskrivning: Inom ett 130×15–40 meter (N–S) stort område bedöms det kunna finnas boplatslämningar. Läget utgör krön och sydsluttning i åkermark.

Topografi: Kuperad terräng med både åkermark och tidigare tomtmark. Platsen ligger i södra utkanten av villasamhället Ekeby.

Jordart: Sandig morän.

Kommentar: Platsen är tänkbar som boplats i första hand under slutet av mesolitikum, då den låg intill havsstranden på en åt öster utskjutande udde. Eventuellt kan även senare perioder under förhistorien vara aktuella då platsen legat nära den norra änden av en liten sjö. Vid norra änden av boplatsläget ska ett soldattorp ha legat, men inga spår av detta kunde identifieras på östra sidan av vägen. Se vidare bilaga 5.

Objekt 28 – Husgrund

Status: Fornlämning.

Beskrivning: En 5×3 meter stor (NV–SÖ) och 0,8 meter hög husgrund med grundstenar synliga i norra delen, men åt söder övergående i en jordhög. Stenarna i grundens norra sida ligger i två skikt och är mellan 0,2 och 0,4 meter stora. Anläggningen är gräsbevuxen.

Topografi: Plant eller svagt sydsluttande terräng, skogsbevuxen remsa mellan trädgårdstomt och väg 51.

Jordart: Moig sandig morän.

Kommentar: Bebyggelse markerad som soldattorp finns på Häradsekonomiska kartan från år 1864-67. Flera olika byggnader kompletterar och avlöser varandra vid soldattorpet enligt flera kartor över Nävesta by (1808, 1827 och 1841). Husgrunden motsvarar närmast en av byggnaderna på Avmätning för Nävesta från år 1808. Se även bilaga 5.

Objekt 29 – Hägnad

Status: Övrig kulturhistorisk lämning.

Beskrivning: En 26 meter (NÖ–SV) lång stenmur följer tomtgräns och den tidigare sträckningen av en lokalväg. Muren är 2–3,5 meter bred och 0,6 meter hög. Den är uppbyggd av 0,2–0,7 meter stora stenar, och är delvis en tydlig murkonstruktion med raka sidor men har delvis även mer karaktären av långsträckt röjningsröse. Stenarna är mossbevuxna.

Terräng: Plan terräng, kant av tomtmark.

Jordart: Moig morän.

Kommentar: Den väg vars sträckning hägnaden följer återges på karta över Inäodelning för Nävesta by från år 1827, tidigare hade den en något sydligare dragning. Söder om vägen har det varit skog eller åker, och först på Ekonomiska kartan från år 1955 är marken utnyttjad som tomtmark och bebyggd.

Objekt 30 – Hägnad

Status: Övrig kulturhistorisk lämning.

Beskrivning: En 30 meter (N–S) lång, 1 meter bred och 0,5–1,1 meter hög stenmur längs dagens tomgräns. Muren är i huvudsak välbyggd och rak. Den är uppbyggd av 0,2–0,8 meter stora stenar med de större blocken utåt åt öster. En del av stenarna är huggna medan de flesta är naturligt rundade. Muren är något mossbevuxen.

Topografi: Plan mark i kanten av tomt och helt intill riksväg 51.

Jordart: Moig morän.

Kommentar: Bebyggelsen finns på karta över laga skifte för Ekeby by från år 1843, och under namnet Eklunda på Ekonomiska kartan från år 1955, men framstår som tomtmark utan bebyggelse på den mellanliggande Häradsekonomiska kartan från år 1864-67. Den tomtgräns som stenmuren följer är densamma på de äldre kartorna, och denna utgör också gräns mellan byarna Ekeby och Nävesta.

Objekt 31 – Röjningsröse

Status: Möjlig fornlämning

Beskrivning: Ett 6×4,5 meter (Ö–V) stort och 1,2 meter högt röjningsröse. Uppbyggt av 0,2–0,6 meter stora mossklädda stenar. Lite tegel kunde skönjas på toppen.

Topografi: Plan tomtmark, gräsmatta.

Jordart: Moig morän.

Kommentar: Röset skulle delvis kunna bestå av rester av en byggnad som ska ha funnits just här. Bebyggelsen finns på karta över laga skifte för Ekeby by från år 1843, och under namnet Eklunda på Ekonomiska kartan från år 1955, men framstår som tomtmark utan bebyggelse på den mellanliggande Häradsekonomiska kartan från år 1864–67.

Objekt 32 – Röjningsröse

Status: Möjlig fornlämning

Beskrivning: 6×6 meter stort och cirka 1,4 meter högt röjningsröse. Övervuxet av hägg och med mossklädda stenar.

Topografi: Plan tomtmark, gräsmatta.

Jordart: Moig morän.

Kommentar: Röset skulle delvis kunna bestå av rester av en byggnad som ska ha funnits just här. Bebyggelsen finns på karta över laga skifte för Ekeby by från år 1843, och under namnet Eklunda på Ekonomiska kartan från år 1955, men framstår som tomtmark utan bebyggelse på den mellanliggande Häradsekonomiska kartan från år 1864-67.

Objekt 33 – Hägnad

Status: Övrig kulturhistorisk lämning.

Beskrivning: En 10 meter lång, 0,1 meter bred och 1,1 meter hög stenmur som löper längs en kort bit av tomtgräns. Muren är välbyggd med raka sidor i östra änden och mer oregelbunden i den västra änden där den ligger på ett större stenblock.

Topografi: Plan mark, gräns mellan tomtmark och skog. Platsen är något vattensjuk och ett dike leder bort vatten från murens västra ände ut mot riksvägen i nordnordöst.

Jordart: Moig morän.

Kommentar: Hägnaden följer en tomtgräns som finns på karta över laga skifte för Ekeby by från år 1843, den Häradsekonomiska kartan från år 1864-67 och under namnet Eklunda på Ekonomiska kartan från år 1955.

Objekt 34/Ekeby 40:1 – Lägenhetsbebyggelse

Status: Fornlämning.

Beskrivning: Endast en liten del av den i FMIS registrerade lämningen sticker in i utredningsområdet. Det rör sig om två hägnader och ett par röjningsrösen. Den första hägnaden är en regelrätt stenmur som löper i nordöst-sydvästlig riktning, är 2 meter bred och 0,6-0,9 meter hög samt uppbyggd av 0,3-0,9 meter stora stenar, och når 10 meter in i utredningsområdet. Den andra hägnaden är av stensträngskaraktär, består av en enkel rad stenblock i storleken 0,5-0,9 meter, och löper i nordnordväst-sydsydöstlig riktning cirka 12 meter inom utredningsområdet. Båda hägnaderna möts i sydöst i en ganska spetsig vinkel och båda är i själva verket betydligt längre. Det södra röjningsröset är 4,5×3 meter stort och 0,4 meter högt. Det har ett 0,7 meter stort stenblock i västra delen och består därutöver av 0,2-0,3 meter stora stenar. Det norra röset är 5×3 meter stort och 0,5 meter högt och ligger mellan några större stenblock.

Topografi: Plant krön och mjuk östsluttning, skogsmark som domineras av unga lövträd.

Jordart: Sandig morän.

Kommentar: Fornlämningen beskriv i FMIS som: ”Torplämning, sentida bestående av 4 husgrunder, 4 stenmurar, röjda ytor, enstaka odlingsrösen, beväxt med blandskog.” På laga skiftes karta över Ekeby by från år 1843 finns ett område med små åkrar och många röjningsrösen, samt ett hus strax intill åkerytans sydvästra hörn. Samma konstellation finns på Häradsekonomiska kartan från år 1864-67. På 1955 års ekonomiska karta är här skogsbevuxet, men man kan ana en glänta på platsen som nu benämns ”Mikaelstäppan”. På den äldsta kartan, storskifte på inägor från år 1784, är här utmark. I delarna utanför utredningsområdet har lägenhetsbebyggelsen inte besiktigats vid det här tillfället. Se också bilaga 5.

Objekt 35 – Fossil åker

Status: Fornlämning

Beskrivning: Inom en 15×7-13 meter stor yta finns tre välvda åkerparceller, 5-5,5 meter breda. I direkt anslutning till åkerytan finns två röjningsrösen. Röset i västra sidan av åkerytan är 4,5×2 meter (Ö-V) stort och 0,4 meter högt, samt uppbyggt av 0,2-0,4 meter stora stenar. Röset i norra sidan av åkerytan är 3,5×2,5 meter stort och 0,2 meter högt, samt uppbyggt av 0,1-0,3 meter stora stenar och med ett 1,1 meter stort block i västra delen.

Topografi: Mild östsluttning i skogsmark, blandskog med övervägande unga lövträd.

Jordart: Sandig morän.

Kommentar: Den fossila åkern ligger kant i kant med fornlämning Ekeby 40:1, men drygt 30 meter från de muromgärdade åkerytorna vid ”Mikaelstäppan”. Mellan dessa finns de i objekt 34 nämnda röjningsrösenda varför det är svårt att dra en gräns mellan de båda objekten. Åkerytan ligger i ”lindevallen i södra gårdet” på karta över storskifte på inägor för Ekeby by från år 1784, och framstår som betesmark på laga skifteskarta från år 1843, samt skog på båda de ekonomiska kartorna från 1864-67 och 1955. På karta med terrängskuggning

i FMIS framträder däremot den här åkerytan. Det ser dessutom ut som om den fortsätter ett stycke norrut med ytterligare parceller men dessa kunde inte iaktas i fält. Ännu längre norrut, norr om fornlämning Ekeby 40:1, ansas fler åkerytor, med bredare tegar, strax utanför utredningsområdet.

Objekt 36 – Område med fossil åker.

Status: Fornlämning.

Beskrivning: Röjningsröseområde, 80×10-40 meter stort, med minst fyra röjningsrösen och en grop. Rösena är mellan 1 och 3 meter stora, 0,2–0,3 meter höga och plana eller svagt välvda. Samtliga är till stora delar överväxta med gräs och örter. Ett är skadat.

Topografi: Högsta punkten av krön som sträcker sig i nord-sydlig riktning med riksvägen i öster och en mindre våtmark i väster.

Jordart: Sandig moig morän.

Kommentar: Här är skog på Häradsekonomen från år 1864–67, hagmark på laga skifteskartan år 1843 och samma "lindevall i södra gärdet" år 1784 som de välvda åkerparcellerna inom objekt 35 återfinns på. Det kan sannolikt finnas fler röjningsrösen i området, som inte identifierats då det vid besiktning var ett hygge med tät igenväxande sly och buskage. Röjningsrösområdet kan också ha nått något längre österut, där det närmast vägen finns påförda dumpmassor.

Objekt 37 – Röjningsröse

Status: Möjlig fornlämning

Beskrivning: Ett 2,5×1,5 meter stort och 0,3 meter högt röjningsröse uppbyggt av 0,4–0,6 meter stora stenar intill ett 2×2×1,2 meter stort block. Stenarna är något mossbevuxna.

Topografi: Svag östsluttning i blandskog. Röset är inklämt mellan dumpmassor.

Jordarts: Sandig moig morän.

Kommentar: Platsen där röjningsröset ligger utgjorde betesmark under 1700- och 1800-tal, och blev skogsbevuxen först på 1900-talet.

Objekt 38 – Röjningssten

Status: Övrig

En inom utredningsområdet 20×7 meter (N–S) stor och 0,5 meter hög ansamling av stenblock. Delvis täckt av ris och lövhögar.

Topografi: Svag östsluttning, halvöppen igenväxande mark med glesa träd och sly.

Jordart: Mjåla.

Kommentar: Även om en del av stenarna kan ha lagts upp före 1850 så förefaller flera stenblock ha placerats här under senare tid, och platsen används fortfarande för att dumpa trädgårdsavfall på.

Objekt 39/ Ekeby 30:1-4 – Boplatsläge, samt uppgift om borttagna gravar

Status: Möjlig fornlämning.

Beskrivning: Inom ett 300×40–230 meter (N–S) stort område förmodas boplatslämningar kunna förekomma. Delar av ytan har skadats i samband med anläggande av gång- och cykelväg till busshållsplats vid väg 51; delar av ytan har då också täckts över av dumpmassor. Också i sydvästra delen av området förekommer påförda dumpmassor.

Topografi: Krön samt påtaglig sluttning åt norr och nordöst. I söder finns igenväxt äldre åkermark med tätt växande unga lövträd och i norr öppen åkermark. Området delas av vägen som går mellan Ekeby kyrka och Ekeby by.

Jordart: Sandig moig morän.

Kommentar: Platsen är komplex. Den södra delen beskrivs i FMIS som: "1) Röjningsröse (?), 10 meter i diameter och 1 meter högt, av i ytan 0,2–0,9 meter stora stenar. Nr 1 är i området med: 2) Plats för borttagna gravar? Enligt H. Hjalmarsson, Ekeby Kaplansgården, skall inom angivet område ha legat 5–6 "rösen", vilka i början på 1920-talet borttogs vid odling. I ett av rösena påträffades en stenkista med resta stenar, ovanpå denna låg flata stenblock. I områdets mitt stod en stor rest sten, även denna borttogs. Inga ben eller andra fynd framkom. I angivet område är också: 3) Fyndplats för skafthålsyx, grå, prickhuggen, med runt slipat hål, slipad egg och något skadad nacke. Påträffades vid åkerarbete. Ett 40-tal m ÖSÖ om nr 3 är: nr 4) Fyndplats för skafthålsyx, av grönsten, prickhuggen, med runt slipat hål, slipad egg, rundad nacke. Påträffades vid åkerarbete. Yxorna förvaras på Ekeby 7:1, ägare H. Hjalmarsson. Den antikvariska bedömningen i FMIS är Uppgift om." Objekt 39 har varit strandnära under tidig- och mellanolitikum. En tunnackig flintyx (FMIS Ekeby 26:1) har hittats i åkern norr om boplatsläget. Fynden av enkla skafthålsyxor och uppgiften om en borttagen stenkista talar för utnyttjande under senneolitikum. Ytterligare en enkel

skaftålsyxa (FMIS Ekeby 29:1) ska ha hittats i närområdet öster om väg 51. Uppgiften om en rest sten kan tyda på järnålder. Boplatsläget kan i stort sett förväntas innehålla lämningar, både boplatzanläggningar och gravar, från tidigneolitikum och framåt. Så långt det är möjligt att följa i det historiska kartmaterialet (Ekeby 1784, Ekeby 1843) fanns uppodlad mark på platsen, med många röjningsrösen markerade, framför allt i den södra delen. Längst i väster berörs dessutom tomtorna i Ekeby by och en äldre väg i anslutning till dem. Det större röjningsröse som utpekas i FMIS (Ekeby 30:1) har tagits bort vid bygget av cykelvägen.

Objekt 40 – Röjningssten

Status: Övrig

Beskrivning: En 10×8 meter stor (N–S) och som mest 1,2 meter hög av större stenblock.

Topografi: Plan mark på höjd. Öppen blandskog, igenväxande äldre åker.

Jordart: Moig sandig morän.

Kommentar: Förefaller sentida.

Objekt 41 – Röjningsröse

Status: Övrig kulturhistorisk lämning.

Beskrivning: 4,5×4 meter stort och 0,2 meter högt. Anlagt mot norra sidan av ett 3×1,5×0,3 meter stort plant stenblock. Uppbyggt av 0,15–0,4 meter stora stenar. Till synes senare påförda block i norra delen.

Topografi: Plan mark på höjd. Öppen blandskog, igenväxande äldre åker.

Jordart: Moig sandig morän.

Kommentar: Delar av röset förefaller ålderdomligt men det har sannolikt byggts på i sen tid. Syns som liten knöl på terrängsskuggningskarta i FMIS. Ligger strax intill de odlade ytorna på de historiska kartorna (Ekeby 1784, Ekeby 1843, Härads.eko. 1864–67, Eko. 1955).

Objekt 42 – Röjningsröse

Status: Möjlig fornlämning.

Beskrivning: 9×6 meter stort och 1,3 meter högt. Med ett 2×2 meter stort stenblock som sticker upp 0,5 meter ovanför röjningsröset. Uppbyggt av 0,1–0,7 meter stora, mossklädda stenar. Röset är övervuxet av hägg och rönnar.

Topografi: Plan mark på höjd. Öppen blandskog, igenväxande äldre åker.

Jordart: Moig sandig morän.

Kommentar: Röset förefaller ålderdomligt. Det sammanfaller med ett större enskilt röjningsröse på laga skifteskarta för Ekeby by från år 1843.

Objekt 43 – Röjningsröse

Status: Möjlig fornlämning.

Beskrivning: 60×7–28 meter (Ö–V) stort och 0,2 meter högt. Anlagt mot norra sidan av ett 3×1,5×0,3 meter stort plant stenblock. Uppbyggt av 0,2–0,8 meter stora, mossklädda stenar. Möjligen upplagda kring en naturlig höjd i den östra delen, medan röset i den västra delen framstår som en stenvall.

Topografi: Plan mark på höjd. Tätt växande unga lövträd i äldre åker.

Jordart: Moig sandig morän.

Kommentar: Röset sammanfaller med ett större röjningsröse, eller impediment, på de historiska kartorna (Ekeby 1843 och Häradsekonomen 1864–67). Det har då fortsatt längre österut, men denna del har tagits bort vid bygget av väg 51.

Objekt 44 – Röjningsröse

Status: Övrig kulturhistorisk lämning.

Beskrivning: 5×4 meter stort och 0,5 meter högt. Uppbyggt av 0,3–0,5 meter stora, kantiga och huggna, stenar. Röset ligger i förlängningen av objekt 43.

Topografi: Plan mark på höjd. Tätt växande unga lövträd i äldre åker.

Jordart: Moig sandig morän.

Kommentar: Röset förefaller sentida.

Objekt 45 – Röjningsröse/hägnad

Status: Övrig kulturhistorisk lämning.

Beskrivning: 33 meter (N–S) lång, upp till 4 meter bred och 0,4 meter hög, stensträng som följer äldre åkerkant.

Topografi: Plan mark på höjd. Tätt växande unga lövträd i äldre åker..

Jordart: Moig sandig morän.

Kommentar: Röjningsstenen följer närmast den åker kant som föreligger på senare kartorna Häradsekonomen från år 1864-67 och 1950-talets ekonomiska karta.

Objekt 46 – Röjningssten

Status: Övrig

Beskrivning: 12×10 meter (VNV–ÖSÖ) stort och 0,5 meter högt. Uppbyggt av ett lager med stora stenblock.

Topografi: Plan mark på höjd. Tätt växande unga lövträd i äldre åker.

Jordart: Moig sandig morän.

Kommentar: Förefaller sentida.

Objekt 47 – Röjningsröse

Status: Övrig kulturhistorisk lämning.

Beskrivning: 2×2,5 meter stort och 0,2 meter högt. Uppbyggt av 0,1–0,3 meter stora, mossklädda stenar.

Topografi: Plan mark på höjd. Tätt växande unga lövträd i äldre åker.

Jordart: Moig sandig morän.

Kommentar: Ligger i åkerkant på den häradsekonomiska kartan från år 1864–67.

Objekt 48 – Röjningsröse

Status: Övrig kulturhistorisk lämning.

Beskrivning: 3×2 meter stort och 0,3 meter högt. Uppbyggt av 0,1–0,4 meter stora, mossklädda stenar.

Topografi: Plan mark på höjd. Tätt växande unga lövträd i äldre åker.

Jordart: Moig sandig morän.

Kommentar: Röset ligger i åkerkant på flera av de historiska kartorna.

Objekt 49 – Röjningsröse

Status: Övrig kulturhistorisk lämning.

Beskrivning: 9×5 meter stort och 2 meter högt. Uppbyggt av 0,1–1 meter stora stenar.

Topografi: Nordöstsluttning, öppen åkermark.

Jordart: Moig sandig morän.

Kommentar: Röset är fortfarande i bruk.

Objekt 50 – Röjningsröse

Status: Övrig kulturhistorisk lämning.

Beskrivning: 3×2,5 meter stort och 0,8 meter högt. Uppbyggt av 0,1–0,4 meter stora stenar över ett större block i botten.

Topografi: Nordöstsluttning, åkermark.

Jordart: Moig sandig morän.

Kommentar: Röset är fortfarande i bruk.

Objekt 51 – Röjningsröse

Status: Övrig kulturhistorisk lämning.

Beskrivning: 5,5×3,5 meter stort och 1,4 meter högt. Uppbyggt av 0,15–0,4 meter stora stenar och med ett 2×1,2 meter stort stenblock i mitten.

Topografi: Nordöstsluttning, åkermark.

Jordart: Moig sandig morän.

Kommentar: Röset är fortfarande i bruk.

Objekt 52 – Röjningsröse

Status: Övrig kulturhistorisk lämning.

Beskrivning: 10×7 meter stort och 2 meter högt. Uppbyggt av 0,2–0,8 meter stora stenar.

Topografi: Nordöstsluttning, åkermark.

Jordart: Moig sandig morän.

Kommentar: Röset är fortfarande i bruk.

Objekt 53 – Röjningsröse

Status: Övrig kulturhistorisk lämning.

Beskrivning: 8×5,5 meter stort och 1,5 meter högt. Uppbyggt av 0,1–0,5 meter stora stenar, med några större block i botten.

Topografi: Nordöstsluttning, åkermark.
Jordart: Moig sandig morän.
Kommentar: Röset är fortfarande i bruk.

Objekt 54 – Röjningsröse

Status: Övrig kulturhistorisk lämning.
Beskrivning: 7×3,5 meter stort och 0,8 meter högt välvt röse. Uppbyggt av 0,1–0,8 meter stora stenar.
Topografi: Nordöstsluttning, åkermark.
Jordart: Moig sandig morän.
Kommentar: Röset är fortfarande i bruk.

Objekt 55 – Boplatsläge

Status: Möjlig fornlämning.
Beskrivning: Ett 200×35–135 meter (N–S) stort område beräknas kunna innehålla boplatslämningar från mellanneolitikum och framåt. Krön och sydsluttning i åkermark.
Topografi: Svagt kuperad terräng, åkermark, mellan höjdråkar i öster och väster.
Jordart: Lera.
Kommentar: Platsen har varit strandnära under mellanneolitikum, då det även fanns en liten fornsjö strax norr om boplatsläget. Från senneolitikum och långt fram i historisk tid har en vik av sjön Västra Kvismaren nått in till en punkt drygt 700 meter sydöst om boplatsläget. Platsen förefaller i första hand lämplig för bosättning från äldre järnålder.

Objekt 56 – Röjningsröse

Status: Övrig kulturhistorisk lämning.
Beskrivning: Ett 2×2×0,8 meter stor stenblock med 0,1–0,2 meter stora stenar ovanpå.
Topografi: Flackt krön i åkermark.
Jordart: Lera.
Kommentar: -

Objekt 57 – Röjningsröse

Status: Övrig kulturhistorisk lämning.
Beskrivning: Ett 1,5×1 meter stort 0,3 meter högt röjningsröse på södra sidan av ett 1,5×1,5×0,6 meter stort stenblock. Röset är uppbyggt av 0,1–0,3 meter stora stenar.
Topografi: Svag sydsluttning i åkermark.
Jordart: Lera.
Kommentar: -

Objekt 58 – Röjningsröse

Status: Övrig kulturhistorisk lämning.
Beskrivning: Ett 6×4 meter stort och 0,2 meter högt, på det hela taget plant, röjningsröse. Det ligger helt intill diket vid väg 51 och delar av det har flyttats om i sen tid. Uppbyggt av 0,2–0,6 meter stora stenar mot ett 3×2×0,4 meter stort stenblock i öster.
Topografi: Plan terräng, hagmark öster om väg.
Jordart: Moig morän.
Kommentar: -

Objekt 59 – Boplatsläge

Status: Möjlig fornlämning.
Beskrivning: Boplatsläget, 570×25–100 meter (NNV–SSÖ) stort, omfattar en större naturlig terrass nedanför det höjdråkar där gamla vägen går och ut mot dalsänkan i väster.
Topografi: Kuperad terräng med mjuka avsatser på olika nivåer. Åkermark och hagmark, eventuellt även tomtmark.
Jordart: Moig morän.
Kommentar: Platsen har varit strandnära vid övergången från tidig- till mellanneolitikum. Boplatslämningar från hela förhistorien kan förekomma, där den östra, lite högre belägna delen i första hand förmodas innehålla lämningar från järnålder med anknytning till bland annat de stensättningar (Ekeby 34:1, Gällersta 16:1–3) som finns öster om den gamla vägen. Strax utanför utredningsområdet i väster har en mindre undersökning av ett kollager gjorts på 1970-talet (FMIS, Gällersta 77:1).

Objekt 60 – Røjningssten

Status: Övrig

Beskrivning: Oregelbundet upplagd sten, främst större block, runt och på ett 55×50 meter (NNV–SSÖ) stort impediment. Tätt slybeväxt.

Terräng: Kuperat odlingslandskap, östra sidan av dalgång.

Kommentar: På storskifteskarta för Frommesta från år 1786 finns här små tegar med fler mindre impediment och røjningsrösen. Då hörde hela impedimentet till Frommesta by och låg i Ekeby socken. Vid mitten av 1800-talet, vid laga skiftet, fördes den norra delen till Gällesta by och socken, och sockengränsen rätas ut.

Objekt 61 – Røjningsröse

Status: Övrig kulturhistorisk lämning.

Beskrivning: På en ej blockövertäckt del av objekt 60 ligger ett mer ålderdomligt røjningsröse. Röset är 3,5×3,5 meter stort och 0,4 meter högt, välvt och uppbyggt av lätt mossklädda 0,1–0,2 meter stora stenar.

Topografi: Impediment i kuperat odlingslandskap.

Kommentar: Se objekt 60.

Objekt 62 – Hägnad

Status: Övrig kulturhistorisk lämning.

Beskrivning: Bitvis välbyggd stenmur, bitvis närmast hopsamlad røjningssten. Konstruktionen är 40 meter (NÖ–SV) inom utredningsområdet och fortsätter minst lika långt till åt sydväst. Den är mellan 2 och 4 meter bred och 0,3–0,9 meter hög, uppbyggd av 0,2–0,7 meter stora stenar.

Topografi: Impediment och åker i kuperat odlingslandskap.

Jordarts: Moig morän.

Kommentar: Hägnaden följer sockengränsen mellan Ekeby och Gällersta socknar i den sträckning den har från laga skifte vid 1800-talets mitt. Kartorna över laga skifte för Frommesta by och Gällersta by, där sockengränsen uppträder i ett nytt läge, dateras till 1852 respektive 1844. Stenmuren bör ha konstruerats efter denna tidpunkt, alltså mest troligt efter 1850.

Objekt 63 – Hägnad

Status: Övrig kulturhistorisk lämning.

Beskrivning: Hägnad mellan åkerytor med karaktär av vall med røjningssten. Konstruktionen är 35 meter (ÖNÖ–VSV) lång inom utredningsområdet, men fortsätter drygt 100 meter längre åt västsydväst. Den är 2–5 meter bred och 0,5–1,3 meter hög, uppbyggd av 0,2–1,0 meter stora stenar.

Topografi: Kuperat odlingslandskap, östra sidan av dalgång.

Jordart: Moig morän

Kommentar: Löper diagonalt över åkertegarna på storskifteskartan för Gällersta by från år 1778 och även på befintliga åkertegar på laga skifteskarta från år 1844, men på den senare kartan föreslås en ny indelning där en av gränserna följer samma sträckning som hägnadens. På båda dessa kartor finns fler røjningsrösen och små impediment som vi får tänka oss har lagts samman i stenvallen. Konstruktionen verkar var i bruk som plats för røjningssten.

Objekt 64 – Hägnad

Status: Övrig kulturhistorisk lämning.

Beskrivning: I realiteten en förlängning av objekt 63. Hägnad mellan åkerytor med karaktär av vall med røjningssten. Konstruktionen är 30 meter (ÖNÖ–VSV) lång inom utredningsområdet, men fortsätter 70 meter upp till gamla vägen i östnordöst. 15 meter från den sydvästra änden finns en 3 meter bred öppning i stenvallen. Hägnaden är 1–2,5 meter bred och 0,2–0,8 meter hög, och är uppbyggd av 0,2–1,0 meter stora stenar.

Topografi: Kuperat odlingslandskap, östra sidan av dalgång.

Jordart: Moig morän

Kommentar: Löper diagonalt över åkertegarna på storskifteskartan för Gällersta by från år 1778 och även på befintliga åkertegar på laga skiftes karta från år 1844, men på den senare kartan föreslås en ny indelning där en av gränserna följer samma sträckning som hägnadens. På båda dessa kartor finns rikligt med røjningsrösen som kan ha lagts samman i stenvallen. Konstruktionen verkar ha brukats som plats för røjningssten.

Objekt 65 – Röjningsröse

Status: Övrig kulturhistorisk lämning

Beskrivning: Ett 10×8 meter (Ö–V) stort och 2 meter högt röjningsröse upplagt mot ett 2×2×1 meter stort stenblock.

Topografi: Planare del i något kuperad terräng på östra sidan av dalgång. Åkermark strax norr om mindre väg.

Jordart: Moig morän

Kommentar: Röjningsröset är fortfarande i bruk. Det är ett av de under 17- och 1800-talen ganska många röjningsrösen på platsen.

Objekt 66 – Röjningsröse

Status: Övrig kulturhistorisk lämning.

Beskrivning: 12×8 meter (N–S) stort och 1,5 meter högt röjningsröse, med många nyupplagda stenar.

Topografi: Planare del i något kuperad terräng på östra sidan av dalgång. Åkermark strax norr om mindre väg.

Jordart: Moig morän

Kommentar: Röjningsröset är fortfarande i bruk. Det är ett av de under 17- och 1800-talen ganska många röjningsrösen på platsen. Det är mycket sten som är pålagt i sen tid.

Objekt 67 – Jordkällargrund

Status: Övrig kulturhistorisk lämning.

Beskrivning: Cirka 7×6 meter (Ö–V) stor, med dörröppning i öster.

Topografi: Markerad sydsluttning. Trädbevuxet parti mellan tomtmark och lokalväg. Anläggningen går i ett med sluttningen, helt upp mot vägen.

Jordart: -

Kommentar: Källaren har inte kunnat identifieras i det historiska kartmaterialet.

Objekt 68 – Färdväg

Status: Fornlämning.

Beskrivning: En 30 meter lång (Ö–V) vägsträcka inom utredningsområdet, med en lika lång fortsättning västerut. Vägen är 5,5 meter bred i väster och 4 meter bred i öster. Den har karaktären av fägata då den flankeras av stenmurar på båda sidor. Stenmurarna är uppbyggda av stenblock från 0,2–1,1 meter stora och till stor del ställda så att de har sin flataste sida in mot vägen. Norr om vägen är muren från en enkel stenrad upp till 1,5 meter bred, samt 0,2 meter hög på sin norra långsida och 0,7 meter hög inåt vägen i söder. Söder om vägen är stenmuren från en enkel stenrad upp till 4 meter bred, samt 0,5 meter hög inåt vägen på sin norra sida och som mest 1,2 meter hög på sin södra sida.

Topografi: Markerad sydsluttning, gräsbevuxen hagmark med en del träd i anslutning till vägen. Själva vägen utgör en svag terrassering i sluttningen.

Jordart: Moig morän.

Kommentar: Vägen förekommer i det historiska kartmaterialet från 1778 (storskifteskarta för Gällersta by) och framåt. Den går inte ur bruk förrän riksväg 51 byggs och då skär av den äldre vägen.

Objekt 69 – Hägnader

Status: Övrig kulturhistorisk lämning

Beskrivning: Den sydöstra delen utgörs av oregelbunden stensamling längs kanten av en terrassering. Anläggningen löper SSÖ–NNV i 24 meter och går därefter i en mjuk sväng över mot VSV i 16 meter. Den är upp till 2,5 meter bred, samt är uppåt terrassen endast 0,2 meter hög men på dess nedsida upp till 0,6 meter hög. Uppbyggd av 0,2–0,8 meter stora, lätt mossbevuxna stenar. Konstruktionen är snarare röjningssten än stenmur, och avslutas i den sydvästra änden av ett röjningsröse som är 4,5×3,5×0,5 meter stort. Öster om den sydöstra delen, helt intill och närmast parallell med, finns en 14 meter lång (NNV–SSÖ) stenmur där stenblocken placerats med den planaste sidan ut mot öster. Som en fortsättning på denna åt norr, men med ett glapp på 10 meter, är i sin tur en 26 meter lång stenmur, 1,5 meter bred och 0,4 meter hög, samt uppbyggd i huvudsak av stenar kring 0,4 meters storlek.

Jordart: Moig morän

Kommentar: Det är enligt de historiska kartorna något oklart om marken här hör till Gällersta eller Södra bro; detta tycks skifta. På laga skifteskarta från år 1844 för Gällersta by finns några åkerlyckor här som kan förklara terrasseringarna. På samma karta finns också en byggnad som med sin västra gavel delvis fyller i gapet mellan de båda rakt NNV–SSÖ gående murdelarna. Men av denna syns idag inga spår.

Objekt 70 – Boplatsläge

Status: Möjlig fornlämning.

Beskrivning: Inom ett 80×45–65 meter (Ö–V) stort område bedöms förhistoriska boplatslämningar kunna förekomma. Ytan omfattar en naturlig terrass med ett exponerat läge ut mot Täljeån i norr och Kvismaren i öster.

Topografi: Svagt nordsluttande yta strax norr om krön och söder om brantare nordsluttning. Delad av riksväg 51. Gräsbevuxen hagmark med enstaka träd väster om riksvägen och tät lövskog med mycket sly öster därom.

Jordart: Moig morän.

Kommentar: Platsen är tänkbar som boplatsläge från mellanneolitikum och framåt. Den låg under mellanneolitikum intill havsstranden och därefter nära sjön Västra Kvismaren och de översvämningsmarker som fanns i anslutning till denna. Platsen har sannolikt varit odlad i historisk tid och väster om vägen ska en byggnad ha stått under 1800-talet.

Objekt 71 – Röjningsröse

Status: Övrig Kulturhistorisk lämning.

Beskrivning: 15×10 meter stort och 1,5 meter högt röjningsröse, som är uppbyggt av 0,05–1,2 meter stora stenar. Röset förefaller ha byggts på i relativt sen tid.

Topografi: Svagt nordsluttande yta norr om krön och söder om brantare nord- och östsluttning. Tät lövskog med mycket sly.

Jordart: Moig morän.

Kommentar: Röjningsröset förefaller ligga nära kanten av en mindre åkerlycka på laga skiftes karta för Gällersta by från år 1844.

Objekt 72 / Gällersta 17:1 – Milstolpe

Status: Fornlämning.

Beskrivning: Här står idag ett postament med de avbrutna resterna av milstolpen. I FMIS beskrivs lämningen enligt följande: ”Milstolpe av kalksten, 1,5 meter hög, 0,75 meter bred vid basen (N–S) och 12 centimeter tjock. Avsmalnande uppåt med spetsvinklad topp. Inskrift: $\epsilon \setminus M \setminus \text{Ao}$ 1781. Postament av sten, kallmurat, kvadratisk, 1,2 meter i sida, 0,5 meter högt. Postamentet täcks av två med järnkrampor sammanhållna kalkstensflisor. 1981: Postamentet uppbrutet.”

Topografi: Vägren mellan gamla vägen mellan Gällersta och Almbro i öster och flack åkermark i väster.

Jordart: -

Kommentar: Milstolpen verkar ganska nyligen ha brutits av. Brottytan är färsk och lösa småflisor av kalksten ligger på postamentet.

Objekt 73 / Gällersta 23:1 – Stenvalvsbro

Status: Fornlämning

Beskrivning: Bron beskrivs i FMIS enligt följande: ”Bro av sten, kallmurad av huggen gråsten, 32 meter lång och 6 meter bred. Det gamla skyddsräcket är fastsatt 0,1 meter från brokanten, är 0,8 meter högt och består av järnpålar, mellan vilka 2 rörlängder löper. Grupp II-bro. Byggd 1886, ur allmän trafik 1934, nya räcken 1968.”

Topografi: Korsar Täljeån inom bebyggt område, plan terräng.

Kommentar: Bron är inte tagen helt ur bruk utan används idag som gång- och cykelväg. Ytan är asfaltsbelagd.

Objekt 74 – Boplatsläge

Status: Möjlig fornlämning.

Beskrivning: Boplatsläget omfattar i första hand en mjuk förhöjning väster om riksvägen, 50×25 meter (N–S), men även en mindre yta, 50×5–10 meter (N–S), mellan riksvägen och en parallellväg i öster, samt en lite yta, 40×15 meter (N–S) öster om parallellvägen. Ytan mellan riksvägen och parallellvägen förefaller delvis vara urschaktad.

Topografi: Området utgör en svag höjd i flack åkermark. Ytan mellan vägarna är gräsbevuxen.

Jordart: Moig morän.

Kommentar: Platsen har varit möjlig att bebo från senneolitikum och framåt; bosättning under bronsålder och järnålder förefaller sannolikast. Initialt har den legat vid havsstranden men senare helt intill en liten fornsjö i öster och cirka 150 meter norr om en annan liten fornsjö.

Bilaga 3 - Tabell över lösfunna fornsaker

Fynd inom de byar som berörs av utredningen. De fynd som endast hänför sig till socken har ej tagits med. ÖLM = Örebro länsmuseum, SHM = Statens Historiska Museum, FMIS = det digitala fornlämningsregistrets fornlämningsnummer i berörd socken, där fynden bevaras på de gårdar där de hittats.

Inv.nr.	By	Typ
Ekeby socken		
ÖLM 191	Björka	Tunnackig flintyxa, mosspatinerad.
ÖLM 8864	Björka	Skaftålsyxa.
ÖLM 14497	Björka	Ämne till skaftålsyxa.
SHM 13359	Björka	Tunn fyrsidig slipad flintyxa.
SHM 13359	Björka	Smal fyrsidig grönstensyxa, vittrad.
SHM 14103	Björka	Båtformig skaftålsyxa, funnen på 1 fots djup i hagmark.
SHM 14279	Björka	Vacker flintdolk.
SHM 13123	Ekeby by	Fyrsidig stenyxa.
FMIS, Ekeby 26:1	Ekeby by	Del av tunnackig flintyxa.
FMIS, Ekeby 27:1	Ekeby by	Trindyxa.
FMIS, Ekeby 27:2	Ekeby by	Mynt av koppar.
FMIS, Ekeby 29:1	Ekeby by	Del av skaftålsyxa.
FMIS, Ekeby 30:3	Ekeby by	Skaftålsyxa.
FMIS, Ekeby 30:4	Ekeby by	Skaftålsyxa.
FMIS, Ekeby 45:1	Ekeby by	Trindyxa.
ÖLM 193	Frommesta	Skaftålsyxa, funnen i Mosjön.
ÖLM 194	Frommesta	Skaftålsyxa.
ÖLM 1546	Frommesta	Skaftålsyxa.
ÖLM 4286	Frommesta	Skaftålsyxa, funnen på Mosjöns gamla strand.
SHM 8041	Frommesta	Bronsyxa.
SHM 13167	Frommesta	Båtformig stenyxa med holk och knopp, funnen vid plöjning.
SHM 13167	Frommesta	Simpel, medelstor skaftålsyxa, något ryggad.
SHM 13986	Frommesta	Båtformig skaftålsyxa, funnen år 1895 vid Mosjöns östra strand.
SHM 14351	Frommesta	Skaftålsyxa.
FMIS, Ekeby 31:1	Frommesta	Mynt.
SHM 10422	Nävesta	Grönstensyxa med skaftåls.
SHM 10947	Nävesta	Skaftålsyxa av sten.
SHM 13182	Nävesta	Vittrad trindyxa.
SHM 14351	Nävesta	Sten, möjligen utgörande banedel till stenyxa.
ÖLM 1577	Åby	Skaftålsyxa.
ÖLM 1589	Åby	Skaftålsyxa.
SHM 13123	Åby	Liten fyrsidig stenyxa med tvåregg.
Gällersta socken		
ÖLM 1674	Almbro	Skaftålsyxa.
SHM 14088	Almbro	Yxa av järn.
ÖLM 166	Gällersta by	Tjockackig, håleggad bergartsyxa.
ÖLM 180	Gällersta by	Skaftålsyxa.
ÖLM 181	Gällersta by	Skaftålsyxa.
ÖLM 8861	Gällersta by	Bergartsyxa, närmast fyrsidig.
SHM 13066	Gällersta by	Flintspjutspets.
SHM 13123	Gällersta by	Liten skaftålsyxa.
SHM 13166	Gällersta by	Eggdel av en smal skaftålsyxa.
SHM 13 167	Norra Bro	Liten skaftålsyxa.
ÖLM 169	Södra Bro	Flintdolk.
ÖLM 170	Södra Bro	Tunnackig flintyxa, del av depåfynd.
ÖLM 171	Södra Bro	Tunnackig flintyxa, del av depåfynd.
ÖLM 172	Södra Bro	Tunnackig flintyxa, del av depåfynd.

Inv.nr.	By	Typ
ÖLM 173	Södra Bro	Tunnackig flintyxa, del av depåfynd.
ÖLM 174	Södra Bro	Tunnackig flintyxa, del av depåfynd.
ÖLM 175	Södra Bro	Spjutspets av skiffer.
ÖLM 177	Södra Bro	Bergartsyxa, närmast firsidig.
ÖLM 184	Södra Bro	Skafthålsyxa.
ÖLM 185	Södra Bro	Skafthålsyxa.
ÖLM 188	Södra Bro	Skafthålsyxa.
ÖLM 1541	Södra Bro	Skafthålsyxa.
ÖLM 5374	Södra Bro	Skafthålsyxa, funnen på odlingsmark vid gården.
ÖLM 6212	Södra Bro, Hagalund	Båtyxa.
SHM 13066	Södra Bro	Två stenyxor med oval genomskäring (antydning till smalsidor).

Bilaga 4 - Berörda lämningar i Skog och Historia

SoH 1015611 – Lägenhetsbebyggelse

Torplämning 70×25 meter (Ö-V) bestående av 1) Husgrund, 7×4,2 meter (N-S), intill 0,3 meter hög. Stenstorlek svårbedömlig p.g.a kraftig övertorvning. I lämningen finns spismursröse, 1,2 meter i diameter, 0,8 meter högt, av tegelstenrester. 5 meter NV om 1) är 2) Husgrund, 4-3,5 meter (N-S), 0,8m hög av 0,4-0,6 meter stora stenar. 10 meter Ö om 1) är 3) Jordkällare, 6×4 meter (N-S), 1m hög. Ingång i S Förrådsutrymme, 2×2 meter stort, av kallmurad 0,2-0,7m stora stenar. 5 meter N om 3) är 4) Vattenkälla, 1,2 meter i diameter, 1m djup, av 0,2-0,5 meter stora stenar. 20 meter S om 1) är 5) Stengärdesgård, 11 meter lång (Ö-V), 0,8 meter bred, 0,1-0,6 meter hög, av 0,2-1,2 meter stora stenar. 6) Väg, 40 meter lång, 1,5-2 meter br.

Belägenhet: Fastighet: Ålsta 7:1, 50 meter V om Riksväg 52, Ekeby - Kvarntorp.

Kommentar: Del av objekt 10. Nr 2, husgrund, och nr 6, väg, kunde ej identifieras i terrängen vid utredningen.

SoH 1015628 – Fossil åker

Röjningsröseområde, 100×100 meter bestående av 8 röjningsrösen, 2-7 meter i diameter, 0,4-1 meter höga, av 0,2-0,4 meter stora stenar. Kraftigt övertorvade.

Belägenhet: 150 meter V om väg Ekeby - Kvarntorp.

Kommentar: Ligger cirka 40 meter väster om utredningsområdet. Några av de aktuella röjningsrösen syns på FMIS karta med terrängskuggning.

SoH 1015657 – Lägenhetsbebyggelse

Område med husgrunder, bestående av 1) Jordkällare, 7×8 meter (Ö-V) fristående med kallmurade väggar 1,5 meter hög, av 0,3-0,4 meter stora stenar, ingång i V. 2) Förrådsgröp, 3×2 meter (Ö-V) av 0,2-0,5 stora stenar. 3) Stenmur 30 meter lång (N-S), 1,1 meter bred, 0,1-0,4 meter hög, av 0,2-0,7 meter stora stenar. 10 meter (Ö) ev. husgrund svårt att avgöra p.g.a. överväxt med sly

Belägenhet: Fastighet Torsta 8:2, 50 meter V om riksväg 52, Örebro - Kvarntorp

Kommentar: Tangerar utredningsområdet i väster, del av objekt 17.

SoH 1015659 – Fossil åker

Röjningsröseområde, 320×140 meter (N-S) bestående av 17 röjningsrösen, 2-7 meter i diameter, 0,3-1 meter stora stenar. Skylt till detta objekt är satt på Objekt nr 54570 som ligger 100 meter åt N. Inga koordinater är tagna som passar in för att göra ett område.

Belägenhet: 100 meter V om riksväg 52, Örebro-Kvarntorp.

Kommentar: Ligger cirka 50 meter väster om utredningsområdet.

SoH 1015676 – Fossil åker

Område med fossil åker 200×75 meter (N-S) bestående av 15 röjningsrösen, 2-8 meter i diameter 0,2-0,7m höga, stenstorleken svårbedömd p.g.a. övertorvning. Några av rösen har jordfasta stenar 1,5-1,0 meter i diameter. Om det finns stenröjda ytor eller tydlig f.d. åker skall det beskrivas. Detta Objnr 54570 (där skylt är satt) finns även som Objnr 36128 men ligger 100 meter S om detta.

Belägenhet: Fastighet Torsta 1:2.

Kommentar: Ligger cirka 50 meter väster om utredningsområdet.

SoH 2005651 – Hägnad

Stensträngliknande gränsmarkering, 113 meter (Ö-V), intill 0,4 meter hög, av 0,4-0,8 meter stora stenar. Karftigt övertorvad.

Belägenhet: 150 meter V om riksväg Ekeby - Kvarntorp.

Kommentar: Ligger cirka 100 meter väster om utredningsområdet.

SoH 3056332 – Röjningsröse

Röjningsröse, triangelformat, 12×11 meter (N-S), 0,7 meter högt, av 0,1-0,4 meter stora stenar. I lämningen finns en jordfast sten, 1 meter hög.

Belägenhet: 50 meter V om riksväg Ekeby - Kvarntorpkorset.

Kommentar: Del av objekt 10. Kan eventuellt dölja grund efter backstuga.

Bilaga 5 - Kompletterande arkivstudier

Genomgång av arkivmaterial kring några lägenhetsenheter längs Riksväg 51, sträckan Kvarnstorpskorset–Almbro

av Mattias Johansson

De två baktstugorna under Björka

Baktstugorna låg på Björka ägor, på den hemmansdel som på lagaskifteskarta (LMA 18-EKE-79-81, kartering 1847, fastställd 1850) kallas littera D, vilket motsvaras av Björka nr 4 i bl.a. husförhörslängd. Marken kallas då Södra hagen. Baktstugorna finns endast i kartmaterialet på häradsekonomiska kartan 1864–67. En hemmansklyvning av Björka littera D genomförs 1906 (LMA 18-EKE-150, fastställd 1907), och även då saknas baktstugorna. Ägora upptas då som skogsmark. Bebyggelse saknas även här på sockenkartan över Ekeby från 1857 (LMS S11-1:2).

Möjligen är någon av baktstugorna hem för arbetskarlen Lars Johan Jonsson med familj som i husförhörslängderna 1861–65 och 1866–70 står antecknade under Björka ägor och under kommentaren på L. Anderssons del, Björka N.o 4. De bor här under åren 1865–1866 (Ekeby AI:19 s. 22; AI:20 s. 23).

I husförhörslängderna 1861–65, 1866–70, 1871–75 och 1876–80, finns på samma sidor även som inhyses f.d. pigan Maria Lovisa Jonsdotter med två oäkta barn. Maria Lovisa är syster till ovanstående Lars Johan Jonsson. Hon bor här 1865–1876 efter att ha flyttat in hos soldaten Olof Nätt i Nävesta, som påtagit sig faderskapet till det yngre av hennes barn (Ekeby AI:19 s. 22; AI:20 s. 23; AI:21 s. 29; AI:22 s. 28)

På samma plats och samma sidor i husförhörslängderna 1866–70 och 1871–75 står även antecknade torparen Anders Gustaf Andersson med familj. Familjen återfinns med kommentaren på Anders Olssons del, Björka N.o 4. De bor här under åren 1869–1873. Visserligen är detta frågan om en torpare och alltså inte uttryckligen en baktstuga, men övergången mellan baktstuga och torp är ibland flytande och titeln torpare avser inte heller nödvändigtvis hela perioden. Här finns även 1871–1873 en dräng Gustaf Karlsson, och 1871–1872, såsom inhyses, den sedan tidigare den för stöld straffade torparen August, som härifrån rymmer till Amerika (Ekeby AI:20 s. 23; AI:21 s. 29).

Bebyggelseenheterna får betraktas som relativt kortvariga och återfinns inte med namn. Att med säkerhet koppla samman enheter i arkivmaterialet med de på de historiska kartorna låter sig inte göras i det här fallet. Är sammankopplingen som ändå gjorts riktig, är stugorna endast bebodda några år på 1860- och 1870-talet. Inget talar för bebyggelse här före 1850.

Torpet på Nedre Skogen

Torpet låg på Björka ägor, på den hemmansdel som på lagaskifteskarta (LMA 18-EKE-79-81, kartering 1847, fastställd 1850) kallas littera G, vilket motsvaras av Björka nr 1 i bl.a. husförhörslängd. Torpet med nummer 788–790 kallas Torpet på Nedra Skogen. Bebyggelse finns här även på sockenkartan över Ekeby från 1857 (LMS S11-1:2) utmärkt som torp, men saknas redan på häradsekonomiska kartan 1864–67.

Det har inte lyckats att sammankoppla bebyggelseenheten på kartan med en i arkivmaterialet. Med mer tid skulle det eventuellt kunna gå att med uteslutningsmetoden finna en enhet som försvinner under tioårsperioden 1857–67.

Karlsdal, soldattorp under Nävesta

Soldattorpet finns på kartmaterial från 1808 (LMS S11-24:1), en kartering som sedan kopierats till kartmaterial daterat 1827 (LMS S11-24:1). Soldattorpet finns även på lagaskifteskarta från 1842 (LMS S11-24:3), på sockenkarta över Ekeby (LMS S11-1:2) och häradsekonomen från 1864–67. Slutligen finns en karthandlingar från 1922 där soldattorpet avskiljs från stamfastigheterna Nävesta nr 1 och nr 2. I de senare handlingarna finns en kopia av ett köpebrev från 1921, där det framgår att soldattorpet då kallas Karlsdal, har rotenr 73 och att det säljs till skomakaren Karl August Jansson och hans hustru Amanda Karolina Jansson (LMA 18-EKE-AVS61). Det framgår också i handlingarna att fastighetsbeteckningen blir 3:1, vilket fortfarande är fastighetsbeteckningen på ekonomiska kartan från 1955, då torpet ännu finns på samma plats.

I husförhörslängderna för Ekeby socken framgår vanligen inte de enskilda boställena alls och soldattorpet omnämns först i längden från 1886–1890, i samband med att torpet arrenderas ut från 1886 (Ekeby AI:24 s. 187). Soldaten för Nävesta står i regel under Nävesta ägor och det är svårt att avgöra om andra personer eller hela familjer som redovisas på samma sida bebott soldattorpet eller någon anslutande

bebyggelse. Man bör dock kunna anta att ett torp funnits under Nävesta sedan Närke-Värmlands regemente blir indelt 1686. Samma år finns för första gången Nävesta med i rullorna, som tydligt saknas i rullan från 1684, och redan året efter, 1687, vet vi att en soldat fyllt vakansen och första soldaten som hädanefter huvudsakligen kallas Näve noteras ”indelt af roten på Näfwestad”. Roten uppges första åren vara nr 146 vid Livkompaniet, men ändras snart till nr 140 (Närke och Värmlands regemente 169, ArkivDigital bild 13; 170, ArkivDigital bild 165; 171, s. 84). Soldaterna hör först till Närke-Värmlands regemente, ett infanteriregemente, och från 1812 till Närke regemente, genom att regementet delas i två. Närke regemente sammanslogs sedan 1893 med Livregementets grenadjärkår och bildade en kort tid Livregementet till fots. Några år innan indelningsverket avskaffades flyttade 1897 den siste soldaten ifrån soldattorpet, men hörde till roten fram till 1920. Genom de militära rullorna får vi reda på att soldatnamnet Näve fanns kvar till första halvan av 1800-talet. Det var inte helt ovanligt att soldaterna kom långväga ifrån, bland dem finns såväl västmanlänningar och värmlänningar. Soldatens bisyssla redovisas ibland och är då alltid bonde. Vid ett par tillfällen på 1700-talet har soldaten avancerat till korpral och på 1800-talet till vicekorpral. Några kommenderingar redovisas i rullorna men soldaterna har sällan dött på roten eller i tjänst, utan har hunnit transporteras till annan rote eller avskedats. Ett sådant avsked avviker, det är Per Jonsson Näfwe som 1730 avskedas ”förmedelst dess starcka hufvudhyra att en 10 man måst honom dagel. hålla”.

Under åren 1886–1921 arrenderades soldattorpet ut till ett flertal efterföljande familjer där skomakaryrket är i kraftig majoritet. Soldattorpet friköptes 1921, såsom redan nämnts, av den siste arrendatorn. Samtidigt får vi för första gången ett namn på torpet. Kanske uppkallades det av köparen, Karl Jansson, när det fick namnet Karlsdal? Karl och en av hans söner med familj fanns kvar i torpet åtminstone 1950.

Möjligen kan en bild ges av soldattorpet genom att genomgå eventuella bouppteckningar för sådan som dött vid torpet.

Soldater under Nävesta, rote nr 140 (första åren nr 146) vid Livkompaniet (1:a komp.) och Närke-Värmlands regemente, 1686–1812:

Namn	Tjänsteår på roten	Tid bosatt på torpet	Kommentarer
— roten vakant vid generalmönstring 1686			
Lars Jansson Näfwe	1687–åtm. 1689	?	”Indelt af roten på Näfwestad”
Jonas Hansson Näfwe	1691–åtm. 1698	?	Musketerare, sjuk 1698
Abraham Månsson	?–1709	?	Avancerade till korpral och då transporterad
Per Jönsson Näfwe	1709–?	?	
Jan Persson Näfwe	1714–1719	?	Bisyssla bonde 1719, transporterad
Per Jonsson Näfwe	1719–1730	?	Bisyssla bonde 1720, 1721 och 1725, avskedad ”förmedelst dess starcka hufvudhyra att en 10 man måst honom dagel. hålla”
Per Frumerie	endast 1730	?	Volontär, transporterad efter bara några månader, sannolikt identisk med den senare löjtnanten Per Frumerie (1697–1767), familjen var en känd vallonsläkt [Svenskt Biografiskt Lexikon band 16, s. 576], Frumerie bebodde säkert aldrig soldattorpet
Anders Persson Näfwe	1730–1736		Transporterad, bisyssla bonde 1732
Sven Larsson Näfwe	1736–åtm. 1739		Bisyssla bonde 1737
Elof Olson Näfwe	1743–1745	1743–?	Värmlänning, transporterad
Jan/Johan Jansson Näfwe	1745–åtm. 1754	1747–1755	Värmlänning, pliktade för stöld, flydde med hustrun från soldattorpet utan avsked 1755
Lars Olofsson Näfve	c1754/55–åtm. 1761	1755–(1757)	Kommenderad vid frikorpsen (frivillig) 1761, saknas i soldattorpet från 1757 (men hustrun bor kvar)
— roten vakant vid generalmönstring 1767			
Anders Håkansson Näfve	c1771–1788	1771–1790	Befordrad till korpral, västmanlänning
Per/Petter Larsson Näfwe	1788–1790	–	Död 1790, ej i dödboken så trol. på tåg, saknas i hfl (och bebodde trol. aldrig soldattorpet)
Anders Jönsson/Jonsson Näfve	1791–1797	–	Avskedad p.g.a. svag syn, saknas i hfl (och bebodde trol. aldrig soldattorpet)
Anders Olsson Näfwe	1797–1802	1799–1803	Transporterad
Per Israelsson Näfwe	1803–?	1803–1807	Västmanlänning
Sven Pettersson Näfwe	?–?	1807–1809	Död 1809, ej i dödboken så trol. på tåg
Jonas/Johan/Jan Näfwe	?–(1812)	1809–(1812)	Regementet ombildas

Soldater under Nävesta, rote nr 24, senare nr 23, vid Kulla kompani (4:e komp.) och Närke infanteriregemente, 1812–1893:

Namn	Tjänsteår på roten	Tid bosatt på torpet	Kommentarer
Jonas/Johan/Jan Näfwe	(1812)–1820	(1812)–1820	Transporterad
Olof Jakobsson Näfwe	1820–1823	1820–1823	Transporterad
Petter Persson Näfve/Löf	1823–1831	1823–1830	Vicekorpral, transporterad, vid generalmöstring 1826 och 1830 noteras att han "får kalla sig Löf"
Jakob Jakobsson Löf	1831–1838	1831–1838	Transporterad
Anders Jansson Ekequist	1839–1841	1839–1841	Transporterad
Per Johan Johansson Nyholm	1841–1844	1841–1845	Vicekorpral, transporterad
Per Johan Johansson Fält	1844–1852	1845–1852	Transporterad
Per Johan Gustafsson Kling	1852–1857	1853–1857	Transporterad
Olof Eriksson Nätt	1857–c1885	1857–1894	Värmlänning, noteras vara kommenderad i Vaxholm 1863 och 1866, avskedad någon gång perioden 1884–1886, intyg om knäskada 1884
Per Johan Karlsson Finn	1892–(1893)	1890–(1893)	

Soldat under Nävesta, rote nr 73, vid okänt kompani och Livregementet till fot, från 1893 (namnändrat till Livregementets grenadjärer från 1904):

Namn	Tjänsteår på roten	Tid bosatt på torpet	Kommentarer
Per Johan Karlsson Finn	(1893)–1920	(1893)–1897	Kvarstår som soldat på roten 1897–1920, men bor då på olika orter i Kumla sn, då även under en tid gruvarbetare

Arrendatorer vid Nävesta soldattorp, 1886–1921, därefter ägare till fastigheten Nävesta soldattorp 1:1, 1921–åtm. 1950:

Namn	Tjänsteår på roten	Tid bosatt på torpet	Kommentarer
Erik Johan Johansson	–	1886–1887	
Johan August Lindqvist	–	1887–1892	
(Bruks)slöjdaren Per Adolf Adolfsson	–	1895–1899	
Arbetaren Fridolf Ferdinand Funcke	–	1900–1901	
Skomakaren Gustaf Ring	–	1901–1903	
Skomakaren August Alfred Lundsten	–	1903–1905	
Arbetaren August Jansson	–	1905–1910	Sonen Algot (bosatt här 1905–1906 o. 1907–1910) var skomakare
Skomakaren Karl Jansson	–	1910–åtm. 1950	Sonen Karl Elvid, stenarbetare, bildar familj här 1936 och bor kvar åtm. 1950

Mikaelstäppan

På lagaskifteskartan över Ekeby (LMA 18–EKE–76, kartering 1844, fastställd 1848) finns här en odlingstäppa med en anslutande byggnad i SV, men inget i beskrivningen som visar att det här är frågan om ett torp. Marken hör till den hemmansdel som kallas littera D eller södra gården i Ekeby, vilket motsvaras av Ekeby nr 5 i bl.a. husförhörslängd. På samma mark, strax söder om Mikaelstäppan motsvarande vad som på dagens kartor kallas Eklunda, ligger däremot ett flertal byggnader hörande till vad som vid lagaskiftet kallas Södragårdstorpet.

Bilden av en ensam byggnad i hörnet av odlingstäppan ges även av sockenkartan över Ekeby från 1857 (LMS S11–1:2) och från häradsekonomiska kartan 1864–67.

Utifrån det historiska kartmaterialet finns inget som antyder ett torp på platsen. Hade det inte varit för FMIS uppgifter om fyra husgrunder, hade jag varit mer benägen att se huset på kartmaterialet som en lada eller dylikt.

Det har inte heller lyckats att sammankoppla en bebyggelseenhet med uppgifter i arkivmaterialet. Namnet Mikaelstäppan saknas i husförhörslängderna åtminstone från 1836 och fram till 1900, liksom i de påföljande församlingsböckerna 1901–1923. Ett urval av dessa längder (från tiden 1836–1923) har genomskotts efter personnamnet Mikael, dock utan någon träff.

Källor

Centrala soldatregistret (www.soldatreg.se/sok-soldat/).

Ekeby kyrkoarkiv. Uppsala landsarkiv. . Tillhandahållet genom ArkivDigital (www.arkivdigital.se).

Ekonomiska kartan. Rikets allmänna kartarkiv. Lantmäteriet. Tillhandahållet genom webbtjänsten Historiska kartor (etjanster.lantmateriet.se/historiskakartor/)

Generalmönsterrullor, Närke och Värmlands regemente, Krigsarkivet. Tillhandahållet genom ArkivDigital (www.arkivdigital.se).

Generalmönsterrullor, Närke regemente, Krigsarkivet. Tillhandahållet genom ArkivDigital (www.arkivdigital.se).

Hans Högmans webbsida om svensk militaria (www.hhogman.se).

Häradsekonomiska kartan. Rikets allmänna kartarkiv. Tillhandahållet genom webbtjänsten Historiska kartor (etjanster.lantmateriet.se/historiskakartor/)

Kumla kyrkoarkiv. Uppsala landsarkiv. . Tillhandahållet genom ArkivDigital (www.arkivdigital.se).

LMA = Lantmäterimyndigheternas arkiv. Lantmäteriet. Tillhandahållet genom webbtjänsten Historiska kartor (etjanster.lantmateriet.se/historiskakartor/)

LMS = Lantmäteristyrelsens arkiv. Lantmäteriet. Tillhandahållet genom webbtjänsten Historiska kartor (etjanster.lantmateriet.se/historiskakartor/)

Svenskt Biografiskt Lexikon. Tillhandahållet på Riksarkivet webbplats (sok.riksarkivet.se/sbl/)

Bilaga 6 - Äldsta belägg för berörda byar

Namnarkivet i Uppsala

Ekeby socken

Björka: i Byrkiom 1422

Ekeby: j Eekby 1385

Frommesta: in Framastum 1353 (sen avskr.)

Löve: Löffue 1549 (jordebok)

Nävesta: Næuistæ 1291 (osäkert om det är det här Nävesta som avses)

Skarbjörka: j Skarbyrkiom 1458

Åby: Åby 1549 (jordebok)

Ålsta: Ålistan 1549 (jordebok)

Gällersta socken

Almbro: Alabro 1348

Gällersta: Gällersta 1554 (jordebok)

Norra Bro: i Norrabro 1434

Södra Bro: Södrebros 1554

Observera att byn Bro (utan väderstreck) nämns första gången 1279 in Bro.